Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года № 38(423) 22 ВЕРАСНЯ 1999 г.

Ці абароніць Канстытуцыйны Суд беларускую мову?

Яшчэ з самага дзяцінства слова "суд" выклікала ў мяне калі не страх, то ва ўсякім разе нейкія непрыемныя пачуцці. Пра судовыя працэсы я мела ўяўленне па аповедах людзей, для якіх гэтае слова азначала адно – пакаранне. Старэйшае пакаленне маіх землякоў яшчэ і цяпер памятае, як ад савецкага суда вымушаны былі хавацца ў нашых лясах патрыёты Глыбоцкага педвучылішча ў 50-ыя гады. А які панічны страх апаноўваў людзей перад міліцыянтамі, што пільна сачылі і прынюхваліся на вясковых вуліцах, з якога коміна ішоў спецыфічны пах. Заглядалі ў вокны, высочвалі тых, хто гнаў для сваіх патрэбаў гарэліцу, гэтую і на сённяшні дзень нязменную валюту. Судзілі за каласок, адбіралі ў селяніна ліішні ахапак сена.

Гэтыя ўспаміны дзяцінства дзіўным чынам звязаны з сённяшнім днём, а менавіта з маім наведваннем Канстытуцыйнага Суда, на паседжанне якога былі запрошаны сябры Сакратарыята ТБМ пасля нашага звароту да юрыстаў і суддзяў краіны, апублікаванага ў сродках масавай інфармацыі. Гэта было незвычайнае паседжанне, можа, нават у нечым гістарычнае, бо ўпершыню яно вялося на беларускай мове. Тое, што ў іншых народаў гэта натуральна, інакш і быць не можа, для нас жа – падзея. Асабіста для мяне тут было ўсё незвычайным.

Казённы дом... У невялікай добра абсталяванай зале, якую шмат разоў даводзілася бачыць толькі па тэлевізары, сабраліся ўдзельнікі: прадстаўнікі бакоў, запрошаныя. Адчувалася, што яны ведаюць, чым будзе адметнае гэта паседжанне, бо ў размове паміж сабою згадваліся родныя мне словы – "ТБМ", "беларуская мова", "нарэшце адумаліся" і іншыя. Неўзабаве пагучалі словы: "Прашу ўстаць. Суд ідзе". Суддзі занялі свае рабочыя месцы. Пачалася праца. На гэты раз разглядалася справа "Аб адпаведнасці Канстытуцыі і законам Рэспублікі Беларусь растлумачэння Галоўнай дзяржаўнай падатковай інспекцыі пры Кабінеце Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 16 чэрвеня 1995 года "Аб вяртанні залішне спагнаных плацяжоў у бюджэт". Старшыня Суда спадар Васілевіч ад пачатку і да канца вёў паседжанне на добрай беларускай мове, тым самым сцвярджаючы, што і ў гэтай сферы дзейнасці яна гучыць годна і натуральна. З дакладам выступаў суддзя Вераб'ёў. Таксама мовай карысталіся ўсе суддзі, якія задавалі пытанні прадстаўнікам бакоў. Упершыню ў сценах гэтай высокай установы гучала нашае роднае слова. Сімвалічна, што гэта было 8 верасня, у памятны дзень гісторыі нашай краіны, 485-ыя ўгодкі слаўнай перамогі, якую атрымалі нашы продкі пад Воршай у змаганні за сваю незалежнасць. Незалежнасць і беларуская мова– паняцці раўназначныя.

Дык што ж здарылася сёння праз 485 гадоў? Сітуацыя, у якой апынулася наша краіна, калі кожнаму з нас набіла аскоміну палітычная гульня ў інтэграцыю, змушае ўспомніць, хто ж мы такія: ці самастойны нацыянальна акрэслены народ з багатай гісторыяй і культурай, ці проста "Северо-Западный край", у які нас хочуць загнаць далакопы беларушчыны. І тут беларуская мова выступае як абаронца, як надзейная зброя ў захаванні незалежнасці нашай Бацькаўшчыны. Я ганаруся, што кожны сябра Таварыства беларускай мовы далучаны да высакароднай дзяржаўнай справы, галоўнай мэтай якой з'яўляецца садзейнічанне забеспячэнню беларускай мове – рэальнага статуса дзяржаўнай. Прыняўшы такую папраўку ў Статут Таварыства падчас перарэгістрацыі 6 верасня Міністэрства юстыцыі яшчэ раз пацвердзіла, што беларуская мова не павінна быць падчаркай, а заняць належнае месца ў жыцці нашага народа. І хочацца верыць, што Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь абароніць яе ад гвалту і прыніжэння.

Ірына Марачкіна, адказны сакратар ТБМ.

Рашэнне Сакратарыята ТБМ

аб пацверджанні статусу раней пастаўленых на ўлік арганізацыйных структур ТБМ і пастаноўцы на ўлік новых арганізацыйных структур, створаных пасля VI з'езда ТБМ.

6 верасня 1999 г. грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" прайшло перарэгістрацыю ў Міністэрстве юстыцыі Рэспублікі Беларусь і, у адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам, абавязана ў месячны тэрмін пацвердзіць статус, альбо паставіць на ўлік у адпаведных абласных (гарадскіх) упраўленнях Міністэрства юстыцыі ўсе свае рэгіянальныя структуры.

У адпаведнасці з вышэйсказаным, **Сакратарыят ТБМ пастанаўляе:**

I. Усе кіраўнікі рэгіянальных структур, якія раней стаялі на ўліку ў мясцовых гарвыканкамах павінны прадставіць да 30 верасня 1999г. у сядзібу ТБМ наступныя дакументы:

1) Спісы сяброў свайго кіраўнічага органа (рады) у адпаведнасці з дадаткам № 5

у з о р:

Спіс сяброў выбарнага органа арганізацыйнай структуры
грамадскага аб'яднання "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны"

№ п/п.	Прозвішча, імя, імя па-бацьку	Год нараджэння	Месца трывалага знаходжання	Месца працы тэл.	Пасада ў выбарным органе
1.					
2.					
...					

Старшыня _____________арганізацыі
ТБМ імя Ф.Скарыны .... (....................................)

2) Даведка аб наяўнасці **юрыдычнага адраса** свайёй арганізацыі.

II. Кіраўнікі раней незарэгістраваных рэгіянальных структур ТБМ акрамя вышэйзгаданых папер дасылаюць у сядзібу ТБМ да 30 верасня пратакол свайго кіраўнічага органа аб стварэнні адпаведнай структуры ТБМ.

16 верасня 1999 г.

ТБМ на "Дні ведаў"

Неблагі прыклад кіраўніцтву іншых школ падала дырэктар СШ № 15 г.Менска Галіна Бортнікава, запрасіўшы на Дзень ведаў прадстаўнікоў Таварыства беларускай мовы.

У актавай зале сабраліся ўсе сёмыя класы школы. Перад імі выступілі першы намеснік старшыні ТБМ Мікола Лавіцкі і намеснік старшыні Свіслачскай рады ТБМ Ленінскага раёна г.Менска Мікола Галаўнёў. Яны расказалі аб дзейнасці Таварыства, ролі мовы ў грамадстве, гісторыю яе паходжання, чаму яе трэба шанаваць і берагчы. Паказалі на прыкладах, што адбываецца з тымі, хто забывае гісторыю, мову сваіх продкаў.

Вучням давялося глыбока задумацца над вядомым выслоўем, запушчаным нашымі нядобразычліўцамі, што мова, маўляў, каўбасу не робіць танней і не павялічвае прадукцыйнасць. Для іх з'явіліся адкрыццём прозвішчы славутых продкаў: Наркевіч – Ёдка, Сімановіч іх вынаходніцтва.

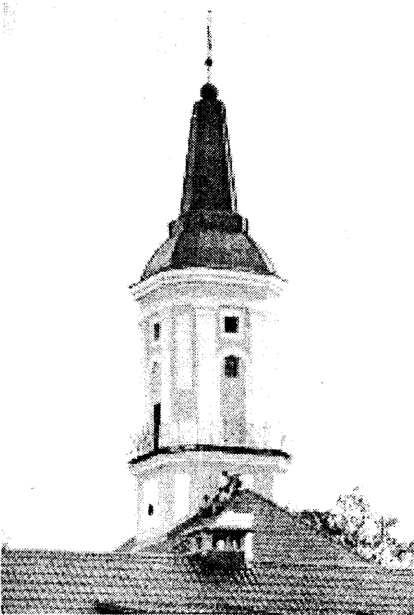
Выступоўцы перадалі бібліятэцы школы падборку літаратуры і часопісаў. Сярод іх: "Лексічны атлас беларускіх народных гаворак", "Беларусь учора і сяння" і інш., а таксама афармілі бясплатную падпіску на газету "Наша слова".

Станоўчы прыклад-выступленне перад вучнямі. Добра б было каб супрацоўніцтва са школамі не абмяжоўвалася толькі Днямі ведаў, а, напрыклад, запрашаліся сябры ТБМ дапамагчы настаўнікам пры абыходзе кватэр для запісу дзяцей у першыя класы. Тады мо было б меней такіх бацькоў, якія не здольныя самі вывучаць мову карэннага этнасу, сабраўшы заявы ад недасведчаных бацькоў аб "жаданні" навучаць дзяцей па-расейску, вырашылі ўласную праблему такім шляхам. І гэтым самым спрыяць вырошчванню глебы нацыянальнай культуры суседняй дзяржавы на шкоду ўласнай, абдзяляючы дзяцей роднасны. Перафразіраваўшы Я.Лёсіка – расціць гной для культуры чужой.

Будзем спадзявацца, што дойдзе калі-небудзь да розуму "вышэйстаячых" аб неабходнасці такога супрацоўніцтва не толькі з ТБМ, але і з іншымі арганізацыямі, у праграмах якіх нацыянальная ідэя не пустыя гук.

М.Л.

Хоць дажынак і не будзе

Хоць запланаванае і шырока разрэкламаванае свята "Дажынкі-99" і не адбудзецца з-за крытычнага стану сельскай гаспадаркі краіны, жыхары Шклова ў крыўдзе не павінны быць. На добраўпарадкаванне горада затрачаны каля 6 трыльёнаў рублёў. У праграму падрыхтоўкі да свята было ўключана 190 аб'ектаў. Шклоў атрымаў новую школу на 600 месцаў, крыты павільён, басейн, новы маставы пераход цераз рэчкуСерабранку і інш. Дачакалася рэстаўратараў і славутая Шклоўская ратуша. Летась пад дажынкі была праведзена рэстаўрацыя Нясвіжскай ратушы.

На здымку Шклоўская ратуша пасля рэстаўрацыі. Фота Віктара Талочкі, БелТА.

Абвестка

З кастрычніка месяца ў сядзібе ТБМ 1 раз на тыдзень будуць працаваць курсы для дарослых па вывучэнні нямецкай мовы.

Дзень і час правядзення заняткаў яшчэ не вызначаны. Набіраем групу ў колькасці 20-ці чалавек. Кантактны тэлефон 284-85-11.

У абарону мовы

1 і 8 верасня ў Жодзіна і Смалявічах мясцовая арганізацыя ТБМ разам з Згуртаваннем моладзі "Ліцьвіны" ладзіла пікеты з мэтай збору подпісаў у абарону беларускай мовы, за адкрыццё першага беларускамоўнага універсітэта і супраць перайменавання праспекта Скарыны ў Менску. З'яўленне пікетчыкаў выклікала цікавасць у гараджан. Усяго ў Жодзіна было сабрана каля 250 подпісаў. Цікава, што сярод падпісантаў вельмі шмат моладзі, моладзь хвалюе, у якой дзяржаве яна будзе жыць і вучыцца

8 верасня пікетчыкі сталі героямі тэлевізійнай перадачы Мыціщчанскага тэлебачання (Маскоўская вобласць). Менавіта ў гэтыя дні тут праходзіў фестываль моладзі Расеі і Беларусі. Расейцам, мабыць цікава было пачуць думкі наконт інтэграцыі, супраць леглыя афіцыйнай. Пад час пікету да БЗМ "Ліцьвіны" і ТБМ далучылася 7 чалавек. Жодзінскія ўлады вялі сябе цывілізавана. У Смалявічах пікет 1-га верасня быў сарваны, але 8-га, не гледзячы ні на што адбыўся. Праўда, міліцыянтаў было ў чатыры разы болей, чым пікетоўцаў.

Сяргей Пузанкевіч.

№ 38(423) 22 ВЕРАСНЯ 1999 г. наша СЛОВА

Нашыя шляхі ідуць у розныя бакі

Шаноўнае спадарства, ці ж беларуская мова можа пашкодзіць адукацыі? Шаноўнае спадарства, цяжка спрачацца з лухтой, але ж трэба назваць сваімі імёнамі тое, што за гэтай лухтой стаіць. Праз катуру універсітэта мне аніяк не пашкодзіла, што я даставаў вузейшую асвету па-беларуску. Наадварот: беларушчына вельмі прыдалася, каб дзе заўгодна ў Еўропе пачувацца досыць на сваім месцы, бо я паходжу таксама з яе спрадвечнай часткі.

Адукацыі шкодзіць не мова, адукацыі шкодзіць цемрашальства. Тыя, хто сцвярджае, быццам беларуская мова можа пашкодзіць адукацыі, звычайна не валодае дасканала ніводнай мовай, а ні, заўважце, імкнецца адукавацца сам.

Але тут, шаноўнае спадарства, і варта шукаць падмуркаў палітычнае канфрантацыі між беларусінаў – і так званай расейскамоўнай часткі. Бо як зазначалася ўжо не аднойчы, на Беларусі няма супрацьстаяння культуры беларускай і расейскай. Насамрэч, супярэчнасць тут існуе не паміж мовамі Сапегі і Талстога, а паміж спрадвечнай свойскай культурнай традыцыяй з аднаго боку – і прадукатам савецкай культурнай каланізацыі – з іншага. Не Пушкін з Жукоўскім пакінулі расейскамоўнасць сёняшнім супрацоўнікам беларушчыны, а гэтых "расейскамоўных" спарадзілі Сталін з Цанавою. Ёсць бо ў нас тут канфлікт не паміж моваю Купалы і Жукоўскага, а паміж культурнай беларушчынай і "средством общения" савецкага народа. Тая, другая, так ніколі і не сталася на Беларусі мовай культуры, а была і застаецца палітычнай мовай падачы загадаў з цэнтру імперыі і справаздачаў у гэты цэнтр. Цяпер на Беларусі гэта ёсць мова парэшткаў савецкага рэжыму, якія апанавалі і стварылі сабе сховішча на нашай зямлі. Са сваім чыр-воным сцягам і, натуральна, сваім "рабочим языком Ленина, Сталина, Берии и Цанавы".

Чаму ж ажно да гэтага часу на Беларусі чуваць нават пра пагрозы "насильственной белоруссизации"? А а гаворка ніколі не вялася пра такое. Але ідзе тут толькі пра тое, каб урэшце спыніць саветызацыю новых і новых пакаленняў беларускага народа. Беларускаму жыхарству свядома пакідаюць каланіяльную, залежную свядомасць непаўнавартасных асобаў. Вынік і стратэгічная мэта гэтага – разваліць новыя і новыя пакаленні беларускага народа і натуральнага права вярнуць сваё натуральнае месца сярод грамадзянства першага свету, а не быць "гарматным мясам" у трэцім.

Але, шаноўнае спадарства, цемрашальства ведае, што робіць, ці, прынамсі, разумее. Тыя, хто цкуе беларушчыну, стае не за якасць адукацыі, а адно імкнецца ахаваць змярцвелыя парэшткі савецкасці. Бо гэта – іх натуральнае асяроддзе, патрэбнае ім як паветра, бо без яго яны быццам рыба на пяску. Ваяўнічы прадукт савецкага пачуваецца і будзе пачувацца ў Еўропе вельмі няўтульна, без розніцы – ці ў Менску, ці ў Парыжы. І гэтак, шаноўнае спадарства, яны цвярдзяць: "В Европе, маўляў, мы никому не нужны". І яны, шаноўнае спадарства, маюць рацыю, бо тыя менавіта, хто так кажа, у Еўропе сапраўды не патрэбныя. А ні з іх чырвоным сцягам, а ні нават на мэрседэсах. Ім месца сапраўды не ў Еўропе.

Чаму ж цкуюць беларушчыну, за што стаяць і чаго трымаюцца яе супрацоўнікі? А беларушчына ёсць не перашкодай навуцы, а пагрозай панаванню невукаў і гегемоніі хамаў, якім няма месца ў Еўропе, і не будзе месца і тут. Цяпер на Беларусі беларуская мова сталася прыкметай прыналежнасці да культурнага люду, а ціск яна зазнала з боку хамскай санаверсіі і расейскага цемрашальства. Дарма, што носяць яны гарнітуры. І не дбаюць яны пра "великий и могучий". Афіцыйнае "рускоязычие" на Беларусі ёсць сродкам утрымання пэўнага грамадскага ладу і палітычнага панавання.

З такім "скарбам" у Еўропе, сапраўды, аніхто не патрэбны. Але, шаноўнае спадарства, беларуская выспа і ў глыбіні т.зв. Еўразіі перапаўзці не можа, нават калі яе цяперашнія гаспадары вельмі пажадаюць. Іх імперыя – Савецкі Саюз – які ўжо блізу 10-ці год як сканаў, адышоў на той свет. Цяпер, вядома, "Родина их зовет", калі так, то мусіць, трэба пажадаць хуткага ім падарожжа. Але, шаноўнае спадарства, нашыя шляхі ідуць у розныя бакі.

Шаноўнае спадарства, беларусы ў Еўропе, як вядома, гавораць па-беларуску і гэта трэба разумець як норму і як умову. Каб вярнуцца ў Еўропу, Беларусь мусіць аднавіць сваю еўрапейскую тоеснасць як дзяржавы. У Еўропе не прымаюць – Еўропай робяцца. У нашай краіне "еўрапейскасць" сёння значыць "беларускасць". Тая Беларусь, што абвесціць пра сваю вартасць, мае месца ў сапраўднай культурнай Еўропе. Яна, бясспрэчна, знойдзе сваё месца.

Мікола Пачкаеў,
магістр Кембрыджскага універсітэта.

Скасаванне 1-й беларускай гімназіі ў Будславе

17 верасня спаўняецца 60 год з дня ўз'яднання беларускага народа. У 1939 г. скончыўся польскі ўціск над заходнімі беларусамі. Усе гады свайго панавання польскія ўлады планамерна праводзілі каланізатарскую і асіміляцыйную палітыку ў парушэнне міждзяржаўных дамоў у Версалі (1919г.) і Рызе (1921 г.), што гарантавалі беларускай нацыі вольнае развіццё ў межах Польскай Рэспублікі. Яны гучна заяўлялі, што "Версальскі трактат увогуле не абмяжоўвае Польшчу ў яе нацыянальнай палітыцы і не вымушае яе адмовіцца ад задач асіміляцыі (гл: Los'St, Zasady prawa mniejszsci w Rzeczypospolitej. Pszegland polityczny. Tom 2 C.1.1925.S.9)

Асабліва вялікая шкода была нанесена польскімі ўладамі развіццю нацыянальнай беларускай школы, што стаяла на шляху ажыццяўлення іх заганных мэтаў. Сумную вядомасць набылі дзеянні польскіх шавіністаў па закрыццю 1-й Беларускай гімназіі ў Будславе. Зусім нядаўна мне пашчасціла адшукаць матэрыял, які дазваляе больш падрабязна асвятліць гэты факт. Матэрыял друкаваўся на старонках "Часопіса Міністэрства Беларускіх спраў" (Кастрычнік, 1919. №2) – адно з рэдкіх выданняў. Перадрукоўваю яго цалкам з захаваннем тагачаснага правапісу:

"Скасаваньне 1-й Беларускай гімназіі. Тысяча першай плямай на хвалёную свабодалюбівую польскую дэмакрацію ляжэ скасаваньне палякамі 1-й Беларускай гімназіі ў мястэчку Буцлаві, віленскай губерніі.

Колькі каштавала працы беларускім дзеячам стварыць гэту першую беларускую сярэднюю школу ў летка 1918 года. Колькі зьдзеку і нагавораў панясьлі фундатары гімназіі: - Дырэктар, вядомы беларускі педагог Язэп Васілевіч і вучыцель, коопэратар Адвард Будзька, а так сама і Старшыня Буцлаўскага Коопэратыву. Мейсцовы памешчык-паляк нагаварываў нямецкага камэнданта, што фундатары гімназіі – бальшавікі, і навакол ніякіх беларусоў німа, і што гэта ўсё робіцца, каб бунтаваць народ. Пасядзелі беларускія дзеячы пад арэштам, самы вазілі бэлькі з лесу на дом дзеля гімназіі (якая будавалася на праекту беларускага архітэктара д. Л.Дубейкоўскага ў старасьвецкім стылю),самы зьбераглі па капейцы грошы.

Найвялікшую дапамогу Буцлаўскай гімназіі зрабіў Народны Сэкрэтарыят Беларусі, які асыгнаваў на будоўлю болей 60 000 марак і выдаў гімназіі, як гэта было ў старыя часы, асобую Грамату. (Сучасны Міністр Беларускіх Спраў з'яўляецца Пачотным Апекуном Буцлаўскай гімназіі / на той час Міністрам быў быў Я. Варонка - П.В.)

Цяперь жэ, не гледзючы на прозьбы 500 селян-беларусаў, дзеці якіх вучыліся ў гімназіі, -- палякі зрабілі сваё каінова дзеда.

Гэта – у той самы момэнт, калі яны ў Вільні адчыняюць польскі "Унівэрсытэт Стэфана Баторага" дзеля аканчацельнага спольшчваньня нашага гаротнага народу.

Вось, калі б гэтыя 500 сялян напісалі прозьбу "аб прылучэнні" іх да Польшчы, іх голас быў бы чуць усюды...

Сляпая шляхта, куды цябэ нясе!?"

В.В.Прэўрацкі (гістфак БДУ).

Павел Сцяцко,
доктар філалагічных навук, прафесар, намеснік старшыні Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Францішка Скарыны

"З чужой моўнай практыкі..."

Працяг

Напоўніцу. Гэтае слова як гутарковы дублет да прыслоўя ***напоўніцы*** падае двухтомавы "Беларуска-рускі слоўнік": "Напоўніцу нареч. Разг.см. напоўніцы" (Т.1.Мн.,1988.С.747), а апошняе тлумачыцца, як прыслоўе з значэннем ***'на поўны рот, прагна (есці)'*** (ТСБМ. Т.4.Мн., 1980.С.23). Прычым, абодва словы маюць памету *"размоўнае"*.

Аднак у сучасным друку слова ***напоўніцу*** выкарыстоўваецца з іншым значэннем – тым, якое вынікае з семантыкі ўтваральнага дзеяслова ***напоўніцца*** – ***'стаць поўным, запоўніцца да верху, стаць поўнасцю занятым'*** (ТСБМ.Т.3.С.282). Напрыклад: "Вядома, каханне – гэта замарачэнне, часткова страта розуму, але ж без кахання чалавек не можа жыць напоўніцу" (Полымя. 1998.№7.С.21). Гэта стасуецца і з іншымі аднакаранёвымі словамі; параўн.: ***поўня – 'росквіт, паўната'.*** "Вясна бі.. ва ўсёй поўні" (П.Пестрак). Або: "Поўня – фаза Месяца, калі відзён увесь поўны дыск".

Як бачым, выразнае будоваю і значэннем, слова ***напоўніцу*** вартае таго, каб папоўніць слоўнік літаратурнае мовы (з тым значэннем, якое вынікае з утваральнае асновы яго).

Халаднаваты – а не прахладны. Слова ***прахладны*** бачым толькі ў адным лексікаграфічным даведніку – "Тлумачальным слоўніку беларускай мовы" (Т.4.Мн., 1980. С.383): "Прахалодны, -ая, -ае. Умерана халодны, асвяжальны". Аднак структура гэтага слова не пацвярджае яго значэння. Яно найперш усведамляецца як прыстаўкавае ад ***халодны (прахалодны)***. А як сведчыць згаданы слоўнік, прыстаўка ***пра-*** ўжываецца пры ўтварэнні прыметнікаў, якія абазначаюць... самую высокую ступень якасці, напрыклад: ***прамудры, праславуты***. (Тамсама.С.298). Ілюстрацыйны прыклад (які падае слоўнік з твора Гамолкі) не выяўляе значэння згаданага слова ***прахалодны***: "І вецер б'е ў твар – прахалоды, чысты і духмяны, як віно".

А трапіла сюды – у "Тлумачальны слоўнік" гэтае штучнае ***прахалодны*** з даведніка "Словарь русского языка" (четырёх томах. М.,1956 – 1961), дзе чытаем: "Прохладный, -ае, -ое. Умеренно холодный, освежающий" (Т.3.С.544).

Акадэмічныя перакладныя слоўнікі рас. ***прохладный*** перакладаюць як ***халаднаваты***. Так, у даведніку "Русско-белорусский словарь" пад рэдакцыяй Я.Коласа, К.Крапівы, П.Глебкі (М., 1953.С.544) чытаем: "Прохладный 1. Халаднаваты; 2. Перен. Халаднаваты, абыякавы". Гэты артыкул паўтораны і ўсімі пазнейшымі яго перавыданнямі (гл.РБС – 93, РБС – 98, Т.3.С.116). І ўсе вытворныя ад гэтага слова маюць тую самую форму: ***прохладно – халаднавата, прохладность – халаднаватасць***. (Тамсама). Дый рас. ***прохлада*** мае ў беларускай мове свой натуральны адпаведнік – ***халадок; вечерняя прохлада – вячэрні халадок; повеяло прохладой – павеяла халадком"***. (Тамсама).

Як бачым, нашая мова мае свае адмысловыя словы. І гэтае нормы трэба трымацца. Нажаль, у друку і на радыё можна сустрэць не толькі гэтае ***прахалодны*** (дастасаванне да законаў беларускай мовы рас. ***прохладный***), але і: ***прахладны, прахладнаваты, прахладнаватасць.***

Бягунка і бягуння. Беларускай мове неўласцівыя назвы асобы жаночага полу на ***–уння*** як утварэнні ад назоўнікаў мужчынскага роду на ***–ун***. Жаночыя найменні маюць у гэтым выпадку аднакаранёвыя вытворныя з суфіксам ***–ух-а***: ***бягун – бягуха, весялун – весялуха, скакун – скакуха*** ды пад. Утварэнні на ***–ня (-унья)*** з значэннем асобы жаночага полу (як адэкват назоўнікам мужчынскага роду на ***-ун***) уласцівыя расейскай мове. Напрыклад: ***бегун – бегунья, прыгун – прыгунья, певун – певунья.*** Гэта засведчылі і перакладныя акадэмічныя слоўнікі. Так, у РБС – 93 і РБС – 98 чытаем: ***бегунья – бягуха, болтунья – балбатуха, лапатуха; врунья – ілгуха, брахуха*** (Т.1.С..79, 115,224). Расейскім утварэнням на ***–унья*** адпавядаюць таксама беларускія жаночыя найменні на ***–ка***, утвораныя ад асновы мужчынскіх найменняў***: болтунья (сплетница) – пляткарка, врунья – хлусялька*** ды інш.

Утварэнні на ***–уха (-юха)*** нярэдка маюць эмацыйныя адценні і выступаюць, як гутарковыя словы. У тэрміналагічнай сферы гэта непрымальна, таму на месцы словаў з суфіксам ***–ух-а*** выкарыстоўваюцца ўтварэнні з найбольш прадукцыйным жаночым суфіксам ***–к-а***, які далучаецца да асновы адпаведных назоўнікаў мужчынскага роду: ***бягун і бягунка, вястун і вястунка, майстар і майстэрка*** да пад. Напрыклад: "У Музеі гісторыі Гарадніцы – выстава мастацкіх вырабаў з саломкі майстэркі Любові Блохавай" (Народная воля. 25 кас..р.1997 г.) Словы ***вястунка і вяшчунка*** падае і РБС –93 (як адэкват рас. ***вестница***), дзе бачым і адпаведнікі мужчынскага роду (на ***–ун)***: ***вястун, вяшчун*** (рас.***вестник***) (РБС – 93.Т.1.С.158).

Нажаль у друку і на тэлебачанні замест гэтых структурных апраўданых найменняў ***бягунка, скакунка*** (як і ***спартсменка, чэмпіёнка***) сустракаем неўласцівыя беларускай мове формы на ***–уння***: ***бягуння, скакуння.***

Роднасць, сваяцтва, блізкасць, падабенства – а не радство. "Звяртаецца аўтар і да тэмы кроўнага радства з зямлёй бацькоў" (ЛіМ.21.08.1998.С.6). "Сцяжынка і казка ў радстве..." (У трыдзевятым царстве. Сцяжынкай казкі. Мн., 1995. С.4). Беларускай мове неўласцівае слова ***радство***. Яго не фіксуе нават шасцікнігавы "Тлумачальны слоўнік" і двухтомавы "Беларуска-рускі слоўнік", у якіх бачым і ненарматыўныя словы. "Радство – механічна перанесенае ў беларускія тэксты расейскамоўнае слова ***родство***, якому адпавядае шмат сваіх лексемаў. Так, РБС – 93 і РБС –98 засведчылі: "Родство ср. 1. (по происхождению) роднасць, сваяцкасць, сваяцтва; 2. (по содержанию) блізкасць, падабенства" (Т.3. С.260).

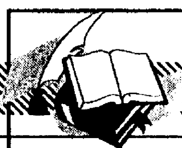
Гэтае нормы і трэба трымацца. Бо нават устойлівыя звароты беларускай мовы яго не маюць. Параўн.: " Не помнящий родства – без роду і племені". (Тамсама).

Хрост, хрэст і хрышчэнне. Сучасныя акадэмічныя слоўнікі фіксуюць толькі апошняе з гэтых трох словаў. А вось у друку бачым і першыя два: "12 кастрычніка 1943 года дывізія імя Тадэвуша Касцюшкі прыняла баявы хрост (ЛіМ. 7.08.1998.С.2). У вершы "Хрэст на свабоду" Цётка выкрывала злачынствы самаўладства, благаслаўляла народ на рэвалюцыйную барацьбу..." (Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі.Т.5. – Мн.,: БелСЭ, 1987.С.472). Слова ***хрэст*** падае і "Беларуска-расійскі слоўнік" Я. Байкова і С.Некрашэвіа (Менск,1926.С.336): "Хрэст м. – крещение".

Словы ***хрост і хрэст*** – нульсуфіксаваныя ўтварэнні ад хрысціць. Параўн. Аднакаранёвыя хрэсьбіны "Тое, што і хрысціны. – ТСБМ.Т.5. Кн.2. Мн., 1984. С.219), хроснік, хросніца; хросны – 'які мае адносіны да абраду хрышчэння'. (Тамсама.С.215). Дарэчы, слова ***хросны*** – гэта ўтварэнне ад ***хрост (хрост-ны - хросны)***.

Лексема ***хрост і хрэст*** маюць мажлівасць папоўніць слоўнік літаратурнай мовы.

(Працяг у наступным нумары).

"Спачатку было Слова..."

12 верасня ў цэнтральнай сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны адбылося ўрачыстае адкрыццё бібліятэкі рарытэтаў Кніжнага клуба ТБМ. Акрамя сяброў Таварыства і Кніжнага клуба на адкрыццё бібліятэкі завіталі папулярны беларускі пісьменнік Уладзімір Арлоў, вядомы гісторык – прафесар Анатоль Грыцкевіч, перакладчыца Алена Таболіч, а таксама прадстаўнікі больш чым дзесяці сродкаў масавай інфармацыі.

Па-жаночы харошымі, узнёслымі словамі абвясціла аб адкрыцці бібліятэкі Намеснік старшыні Таварыства беларускай мовы Людміла Дзіцэвіч.

Невялікай, прачулай прамовай працягнуў імпрэзу кіраўнік Кніжнага клуба ТБМ Зміцер Цехановіч. Ён распавёў гісторыю заснавання і фармавання бібліятэкі. Яшчэ тры месяцы таму ўзнікла ідэя сабраць хаця невялічкую частку з таго багатага беларускага фонду, які цяпер часткова страчаны назаўсёды ў віхуры войнаў, часткова рассеяны па бібліятэках і архівах Расіі, Англіі, Германіі, Летувы..., і, які толькі на 5% сёння захоўваецца ў Беларусі. Пачалася праца па пошуку і зборы ацалелых да сённяшняга часу рэдкіх беларускіх кніг, іх факсімільных выданняў, а таксама – па зборы вартасных сучасных выданняў беларускай тэматыкі. Да фармавання бібліятэкі спрычыніліся намаганні дзесяткаў людзей і арганізацый. Толькі дзякуючы гэтаму, бібліятэка атрымала сапраўды рарытэты, сярод якіх можна назваць асобныя кнігі і зборнікі беларускай літаратуры 10-30-ых гадоў, а таксама – перададзеныя інфармацыйным агенствам БелаПАН мюнхенскія выданні паэзіі і драматургіі Янкі Купалы і Якуба Коласа. Добрым словам згадаў З.Ціхановіч і прыватныя ахвяраванні звычлічаў – адзін з іх, пажадаўшы застацца невядомым, перадаў у фонд бібліятэкі некалькі дзесяткаў рэдкіх беларускіх кніг пачатку стагоддзя.

Далей слова ўзяў Старшыня ТБМ Алег Трусаў, які шчыра павіншаваў прысутных з адкрыццём бібліятэкі і выказаў упэўненасць у яе пашырэнні, у тым ліку, і за кошт заснавання філіялаў пры мясцовых структурах ТБМ.

Яшчэ да адкрыцця бібліятэкі цэлую калекцыю выданняў беларускай эміграцыі і сучаснай беларускай прозы перадаў у яе фонды з уласнага кнігазбору Уладзімір Арлоў. На само ж адкрыццё спадар Уладзімір таксама прыйшоў з падарункам – старымі выданнямі кніг Янкі Купалы і Алеся Салаўя. Прафесар Анатоль Грыцкевіч перадаў у бібліятэку з даравальным подпісам уласную кнігу, выдадзеную 20 гадоў таму. Спадар Анатоль распавёў пра нялёгкія ўмовы выдання беларускамоўных гістарычных даследаванняў у савецкія часы. Дарылі кнігі і добрыя словы вядомая перакладчыца паэзіі з ангельскай мовы Алена Таболіч, калекцыянер беларускай кнігі Барыс Мускі, некаторыя з гасцей, што прыехалі з Заслаўя і Койданава, з Маладэчна і з-пад Воршы.

Пасля ўрачыстасці ўсе з цікавасцю азнаёміліся з самімі кнігамі. На паліцах і сталах ляжалі сапраўдныя скарбы – унікальныя выданні – узяць хаця б частку збору бібліятэкі былой Беларускай Віленскай гімназіі. Сярод іх – першыя выданні І.Абдзіраловіча, М.Гарэцкага, Ф. Аляхновіча, У.Жылкі, падручнікі па псіхалогіі і геаметрыі, факсімільныя выданні "Нашай нівы", "Дудкі Беларускай" Францішка Багушэвіча, зборнікі паэзіі і прозы беларусаў замежжа, рэдкія асобнікі твораў нашых пісьменнікаў – спіс можна доўжыць і доўжыць. Ужо цяпер бібліятэка мае каля двухсот рэдкіх і рарытэтных беларускіх кніг, і гэта яшчэ толькі пачатак справы...

Бібліятэка адчынена. Яна гасцінна запрашае ўсіх зацікаўленых – прыходзьце, чытайце, гартайце пажоўклыя ад часу старонкі, і можа тады Вам, як і мне, прыйдуць на памяць словы з Бібліі: "Спачатку было Слова..."

Андрэй Куваеў.

Перфарманс

З дзевяці краін Еўропы з'ехаліся ў Менск акцёры для ўдзелу ў Першым міжнародным фестывалі Перфармансу, які праходзіць у верасні ў беларускай сталіцы. Незвычайныя спектаклі, жывапіс, відыяматэрыялы выклікаюць зацікаўленасць у гледачоў. На здымку: адно з прадстаўленняў фестывалю. Фота Мікалая Пятрова, БелТА.

Прэс – рэліз

маладзёжнай ініцыятывы "Беларуская музычная альтэрнатыва group".

27 жніўня 1999 году ў Маладэчне ў гарадскім парку ладзіўся дазволены гарвыканкамам рок-канцэрт "Моладзь за вольную Беларусь". У ім бралі ўдзел гурты NRM, "Gods Tower", "Зьніч", "Без білета", "Green Snake", "Аўтаномія", "Happy Face". Мерапрыемства ладзілася маладзёвым клубам "Грунвальд" (Маладэчна) пры ўдзеле маладзёвай ініцыятывы "Беларуская музычная альтэрнатыва group".

Падчас канцэрту мясцовая міліцыя праводзіла затрыманні моладзі, што прыйшла на імпрэзу. Па афіцыйных звестках, было затрымана каля 35 чалавек. Прысутныя журналісты і арганізатары сталі сведкамі таго, як падлеткаў 14-15 год затрымлівалі за тое, што яны маюць на поясе ланцужкі (міліцыя тлумачыла, што гэта "халодная зброя", "ланцужкі-упрыгожанні, — па сцвярджэннях нейкага лейтэнанта, — павінны быць залатымі і іх трэба насіць на шыі"), "за непрыстойныя паводзіны" (моладзь скакала і спявала з любімі гуртамі). Некалькі чалавек, у т.л. арганізатары, былі затрыманы, бо паспрабавалі пацікавіцца ў міліцыянтаў, за што затрымліваюць слухачоў. Своеасаблівыя меры ўздзеяння былі прымененыя да музыкаў-удзельнікаў: гурту NRM не далі часу адагнаць машыну і "за недазволеную паркоўку" знялі нумары; салісту гурта Happy Face аштрафавалі на 500 000 рублёў за тое, што ён са сцэны дазволіў сабе праілюстраваць уласныя адносіны да дыктатуры, выкінуўшы сярэдні палец правай рукі.

Паставіўшы ў віну арганізатарам невыкананне абавязкаў, маладэчанскія ўлады загадалі скарачаць працягласць імпрэзы на дзве гадзіны, паведаміўшы пра гэта падчас канцэрту; але адпаведны загад мэра так і не быў прадстаўлены арганізатарам. Сведкамі ўсіх падзеяў у парку сталі каля 2.000 слухачоў, якія прыйшлі на акцыю "Моладзь за вольную Беларусь".

Міліцыя, затрымліваючы людзей за "непрыстойныя паводзіны", сама не клапацілася за гонар мундзіру: падчас канцэрту міліцыянты брыдкасловілі ў адрас арганізатараў і музыкаў, у пастарунку "ахоўнікі праваапарадку" лаяліся на затрыманых дзяцей "дэбіламі". Журналістам, якія выконвалі свае прафесійныя абавязкі, у РАУС адмаўлялі даваць звесткі пра затрыманых (стандартны адказ – "гэта службовая інфармацыя, якую мы не абавязаныя вам выдаваць"). Асабліва вызначыўся капітан Скворцоў, які пагражаў журналістам зьбіццём дубінкамі, калі яны не сыдуць з памяшканьня РАУС, а пазней і з ганку гэтай установы. Па загаду капітана ўсе, хто прыйшлі даведацца пра лёс затрыманых, былі сфатаграфаваныя супрацоўнікамі органаў.

Падзеі, якія разгортваліся падчас і пасля канцэрту, БАМgroup расцэньвае як прамое парушэнне грамадзянскіх свабодаў моладзі. Улады яшчэ раз прадэманстравалі сваё адназначна негатыўнае стаўленне да ўсіх маладзёвых ініцыятываў, якія не падпадаюць пад іх кантроль. Любыя праявы вальнадумства разглядаюцца, як злачынства, якое скіравана супраць грамадства. Гэткай жа пазіцыі прытрым-ліваецца рэжым адносна беларускай рок-культуры, аднаго з асноўных носьбітаў ідэяў дэмакратыі. Складаецца ўражанне, што існы рэжым толькі і здатны да безупынных дэкларацыяў пра пабудову дэмакратычнага грамадства, бо праяўляе яскрава таталітарныя рысы. Але варта памятаць, што пры палітыцы пастаяннага ціску і забаронаў рана ці позна спрацуе эфект спружыны. Асабліва актуальным гэта падаецца ў адносінах да моладзі.

Аддзел грамадскіх сувязяў БМА group.

ГРАМАДСКІ ІНСТЫТУТ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАГА ПЕРАКЛАДУ І КАМЕРЦЫЙНАЙ ЛЕКСІКІ НАБІРАЕ СЛУХАЧОЎ НА НОВЫ НАВУЧАЛЬНЫ ГОД

Менск, 12 верасня. Менская аддзяленне беларускай гандлёва-прамысловай палаты аб'явіла пра чарговы набор у Грамадскі інстытут навукова-тэхнічнага перакладу і камерцыйнай лексікі(ГІНТП) на 1999/2000 навучальны год. Створаны пры Беларускай гандлёва-прамысловай палаце (БелГПП) з мэтай удасканальвання навыкаў перакладу навукова-тэхнічнай літаратуры і дакументацыі, ГІНТП існуе ўжо чвэрць стагоддзя і за гэты час выпусціў больш за 10 тысяч слухачоў. З 1989 года ён працуе пры Менскім аддзяленні БелГПП.

У новым навучальным годзе, які пачнецца з 1 кастрычніка, ГІНТП прапануе слухачам сучасныя адукацыйныя праграмы па англійскай, нямецкай, французскай і італьянскай мовах. На курсах можна вывучыць размоўную замежную мову або павысіць узровень сваёй падрыхтоўкі ў галіне навукова-тэхнічнага перакладу і камерцыйнай лексікі. Пасведчанне аб заканчэнні інстытута высока каціруецца за мяжой: многія з выпускнікоў супрацоўнічаюць з БелГПП у якасці перакладчыкаў. Да выкладання на курсах прыцягваюцца дактары і кандыдаты філалагічных навук, выкладчыкі Менскага дзяржаўнага лінгвістычнага універсітэта, Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь, Белдзяржунівер-сітэта і іншых дзяржаўных, а таксама недзяржаўных ВНУ краіны.

Ірына САЗАНОВІЧ, БелаПАН.

Свята "Нашай Перамогі"

8 верасня ў Менску Грамадскае аб'яднанне "Таварыства абароны помнікаў тэхнікі і транспарту "Наша Перамога" праводзіла сваю прэзентацыю. Свята пачалося а 15 гадзіне ў старажытным Троіцкім прадмесце, куды з'ехаліся пяць старадаўніх аўто сяброў нашага Таварыства. Гэта былі тры машыны маркі "Пабеда", "Варшава" і 21-я "Волга". Пасля ўрачыстага праезду па завулках Троіцкага, калона "Наша Перамога" накіравалася да Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Рэспублікі Беларусь.

Там ва ўрачыстай абстаноўцы, з удзелам шматлікіх гасцей прайшла прэзентацыя новага Грамадскага аб'яднання. Старшыня Таварыства Святлана Старчанка адкрыла свята, выступіла з прывітальнымі словамі для ўсіх прысутных, потым слова ўзяў намеснік старшыні Васіль Цярэшка, які распавёў пра Таварыства яго стваральнікаў, і задачы, азнаёміў прысутных з тым, што Таварыства паспела зрабіць за час заснавання, пра бліжэйшыя планы арганізацыі. Васіль Цярэшка асабліва засяродзіў увагу прысутных аб тым, што ў прамысловым Менску няма ніводнага Тэхнічнага музея. Да сюль не распрацавана нават яго канцэпцыя. Падкрэсліў неабходнасць усім зацікаўленым асобам аб'яднацца ў гэтым кірунку і пад сцягам Таварыства абароны помнікаў тэхнікі і транспарту распачаць гэтую важную справу. Дырэктар нацыянальнага музея гісторыі і культуры Захар Шыбека ў сваім выступе падтрымаў гэтую ідэю, сказаў, што не гледзячы на

сённяшнія цяжкасці ў краіне, трэба распачаць гэтую справу, а не чакаць спрыяльных умоў. Потым слова ўзяў прадстаўнік міністэрства культуры Беларусі Сяргей Вечар, які паказаў пункт гледжання міністэрства на гэтыя праблемы. Трэба асабліва адзначыць, што ўсе неразлічаныя выступоўцы карысталіся выключна беларускай мовай ў гэты святы для кожнага беларуса дзень і гэта вельмі радуе. Потым слова ўзяў Яўген Будзінас, які горача вітаў пачатак гэтай справы, ён трохі засяродзіў увагу прысутных сваім досведам і бачаннем гэтай праблемы, асабліва падкрэсліў што не трэба сядзець склаўшы рукі, трэба падыходзіць да справы з эканамічна - камерцыйным здумненем як гэта

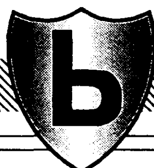
робіцца ва ўсіх цывілізаваных краінах. Прагучалі выступы Васіля Каратквіча ад "Беларусьфільма", Паўла Васільева ад Беларускай Аўтамабільнай Федэрацыі і Кастуся Гладкова ад Таварыства "-я "Волга". У наступнай дзеі Васіль Цярэшка сказаў пару слоў пра аўтамабіль ГАЗ М20 "Победа", адкрыўшы намінацыю "Упершыню капот Алігатарнага тыпу".

Калі Васіль падняў "Пабедаўскі" капот пад ім усе прысутныя ўбачылі "рухавік", у галоўцы якога была прапілавана невялічкая шчыліна, у якую ўсе прысутныя змаглі зрабіць свае ахвяраванні на "Нашу Перамогу". Пасля гэтага ўсе прысутныя змаглі ўбачыць новы відэакліп маскоўскага гурта "Белы Арол" "З высокіх гор", які здымаўся ў канцы чэрвеня ў Менску пры тэхнічнай падтрымцы таварыства "Наша Перамога" (у кліпе зняліся дзве "Победы" і матацыкл "Урал" сяброў Таварыства). Завяршыў відыяпраграму ўрывак з кінастужкі "Подзвіг разведчыка" з яго гістарычнымі словамі: "За Перамогу!" і пасля працяглай паўзы: "За Нашу Перамогу".

Калі каго зацікавіла нашая інфармацыя то ён можа стаць сябрам нашага Таварыства, прымаць удзел у яго працы, а калі вы маеце тэхніку з уласнай назвай "Перамога" (па-расейскі "Победа", на іншых еўрапейскіх мовах Victoria) то Вам натуральна неабходна з'ўляцца сябрам "Нашай Перамогі".

Наша Таварыства збіраецца пераважна ў аўторак у сядзібе ТБМ тэл. для даведак 2691540, адрас: г.Менск 220100, п/с 72.

Нам.старшыні ТАПТТ "Наша Перамога"
Васіль Цярэшка

Чацвёрты міжнародны

З пятага па дзевятнаццатага ліпеня на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта працаваў IУ летні семінар беларускай мовы, літаратуры і культуры. Школа беларусістыкі аднавіла сваю дзейнасць пасля працяглага перапынку, які доўжыўся з 1994 года. Калі першыя тры семінары праводзіліся неўзабаве пасля абвяшчэння суверэннай Рэспублікі Беларусь (што выклікала павышаную цікаўнасць замежных грамадзян да новапаўсталай краіны і яе людзей), то чацвёрты працаваў у час, калі вастрыня ўспрыняцця новага дзяржаўнага ўтварэння часткова згладзілася, затое ў сувязі з вядомымі падзеямі апошніх гадоў значна абвастрыліся праблемы функцыявання беларускай мовы. На сёлетнім семінары менавіта практычнае навучанне мове займала вельмі важнае месца, яно праходзіла ў шасці групах, кожная з якіх складалася з 4-7 слухачоў. Рэалізацыі выразнага моўнага "акцэнту" ў працы семінара садзейнічала тая акалічнасць, што гэтым разам яго асноўным арганізатарам з'явілася кафедра сучаснай беларускай мовы, на якой ад нядаўняга часу ўведзена спецыялізацыя "Беларуская мова як замежная". Кіраўнікі школы беларусістыкі, загадчыца кафедры сучаснай беларускай мовы Лідзія Сямешка і дацэнт гэтай кафедры Вікторыя Ляшук бывалі на падобных мерапрыемствах у Славеніі і Славакіі і, натуральна, выкарыстоўвалі свой досвед падчас арганізацыі беларускага курса. У пачатку семінара пад рэдакцыяй Лідзіі Сямешкі выйшаў з друку першы ў нашай краіне навучальны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў "Гаворым па-беларуску", падрыхтаваны з улікам спецыфікі вывучэння беларускай мовы замежнымі слухачамі. Вядома, цудаў не бывае, і спадзявацца, што на працягу двух тыдняў дарослыя людзі змогуць дасканала засвоіць навыкі вуснага маўлення новай для сябе замежнай мовы, было б наіўна. Тым не менш, пад канец семінара большасць слухачоў паспяхова адолелі першы этап у вывучэнні беларускай мовы, навучыўшыся весці нескладаную гутарку на беларускай мове на пэўныя тэмы, чытаць беларускія тэксты і трохі пісаць. Гэтая аснова ў перспектыве, у выпадку неабходнасці, дазволіць навучэнцам развіваць і дасканаліць здабытыя навыкі. Лішне казаць, наколькі каштоўнай у прафесійным плане была праца на семінары для шасці выкладчыкаў беларускай мовы, большасць з якіх упершыню выкладалі яе ў замежнай аўдыторыі.

Праграма семінара складалася з трох узаемазвязаных блокаў: практычных заняткаў, лекцый па мове, літаратуры і культуры (напярэдадні семінара тэксты лекцый былі аператыўна надрукаваны), а таксама культурнай праграмы.

У лекцыях па гісторыі, літаратуры і культуры падрабязна асвятляліся праблемы беларускай дзяржаўнасці, беларускай літаратуры ў сістэме ўсходнеславянскай міжлітаратурнай супольнасці, пісьменніцкіх пакаленняў, традыцый і сучаснасці ў беларускім народным мастацтве. Моўны цыкл уключаў лекцыі "Беларуская мова сярод іншых славянскіх" (прачытаў Адам Супрун), "Сучасная беларуская мова і яе гістарычныя вытокі" (Алена Яновіч), "Канцэпцыя ўтварэння і этапы развіцця беларускай літаратурнай мовы" (Ганна Кулеш), "варыянтнасць у беларускай літаратурнай мове" (Сяргей Запрудскі), "Арэальныя даследванні беларускай мовы" (Генадзь Цыхун). Увогуле, лекцыі аказаліся, бадай, самай складанай для курсантаў часткай семінару. З аднаго боку, відаць, не ўсе слухачы, большасць якіх складалі студэнты, былі гатовы засвоіць лекцыйны курс ва ўсёй яго паўнаце. З другога боку, выразнай перашкодай была адсутнасць навыкаў успрымаць вуснае беларускае маўленне. Тым не менш і лекцыйная частка праграмы семінару была дастаткова эфектыўнай. Як і належыць, слухачам быў прапанаваны даволі разнастайны лекцыйны курс з беларускай гісторыі, мовы, літаратуры і культуры. Што ж да названых цяжкасцяў, то яны непазбежныя пры арганізацыі працы любых летніх школ падобнага тыпу.

У рамках культурнай праграмы слухачы наведалі музеі старажытнай беларускай культуры, народнай архітэктуры і побыту, мастацкі, а таксама музеі Янкі Купалы і Максіма Багдановіча. Курсанты пабывалі ў Нацыянальнай бібліятэцы, пагледзелі батлейку, сустрэліся з пісьменнікамі, мастакамі і з кіраўніцтвам Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Нязменнай папулярнасцю карысталіся спеўкі, на якіх слухачы вывучалі песні "Туман ярам", "Ад панядзелка да панядзелка", "Харашуха" і іншыя. 11 і 18 ліпеня слухачы школы, грамадзяне Аўстрыі, Венгрыі, Германіі, Ізраіля, Латвіі, Летувы, Польшчы, Расеі, Румыніі, Славакіі, Фінляндыі і Чэхіі, выязджалі ў Мір і Навагрудак, у Мікалаеўшчыну і Нясвіж.

Значную частку сёлетняга кантынгенту слухачоў склалі студэнты – філолагі, славісты з Карлавага і Будапешцкага ўніверсітэтаў, Даўгапілскага педагагічнага ўніверсітэта і іншых. Большасць сёлетніх удзельнікаў семінару ўпершыню непасрэдна сутыкнуліся з беларускай мовай, але былі і такія, для каго маўленчая практыка не складала асаблівых цяжкасцяў. Зусім вольна пачувалі сябе ў абыходжанні з беларускім словам, напрыклад, дактарантка Эстэр Смолінка з Будапешта, аспірант Юры Каракоў і выкладчыца Людміла Карнюхіна з Масквы. Сярод слухачоў школы былі людзі, чые імёны добра вядомы беларускім навукоўцам-гуманітарыям. Гэта напрыклад, Рышард Радзік з Любліна, аўтар добрага дзесятка цікавых публікацый, прысвечаных станаўленню беларускай тоеснасці і ролі мовы ў гэтым працэсе. Сярод старэйшых удзельнікаў семінара вылучаўся ізраільскі славіст Поль Вэкслер, аўтар выдадзенай у 1974 годзе ў ЗША грунтоўнай манаграфіі пра беларускі і ўкраінскі моўны пурзм, кнігі "Гістарычная фаналогія беларускай мовы" і шэрагу прысвечаных беларускай мове артыкулаў. Спосабам пашырэння кваліфікацыі стаў удзел у працы семінару для славістаў Марыёлы Якубовіч з Кракава, Марыі Кошкавай і Любара Краліка з Браціславы, Лукаса Франка з Вены, Брыты Шродэр з Дзюсельдорфа і іншых.

У запоўненых у канцы курса анкетах многія слухачы напісалі, што яны хацелі б прыехаць і на наступны , пяты семінар беларускай мовы, літаратуры і культуры. Адноўленае ў Менску летняе навучанне замежных грамадзян беларускай мове сведчыць пра тое, што перспектывы прaвядзення наступнага семінару існуюць. Насуперак свайму сённяшняму незайздроснаму становішчу беларуская мова і цяпер застаецца прыцягальным аб'ектам вывучэння для многіх чужаземцаў. Відавочна, далёка не ўсе сёлетнія слухачы ў будучыні змогуць яшчэ раз паўдзельнічаць у працы семінару, не ўсе яны будуць даследаваць або выкладаць беларускую мову. Але пасля заканчэння курса ўсе яны павезлі з сабой на радзіму часцінку Беларусі, важнай часткай якой з'яўляецца наша родная мова.

Сяргей Запрудскі, г. Менск.

Віталь Станішэўскі

Як абеларусіць экран

Сёння неасіміляваныя беларусы амаль не маюць магчымасці жыць у беларускай мове (спажываць культуру на сваёй мове, бавіць вольны час у яе атмасферы, дый проста мець нармальныя чалавечыя зносіны). Асабліва гэтая праблема праяўляецца ў адсутнасці тэлевізіі па-беларуску, бо сёння ТВ – найвялікшая, а таму неад'емная частка культуры чалавека.

Патрэбная альтэрнатыва, і ў якасці яе можа паслужыць ВІДЭА. Беларусы могуць глядзець беларускамоўныя стужкі на відэакасетах. Пытанне №2: А ці будзе што глядзець? Адказы – у сучасным жыцці: з'явіліся фільмы "Ісус", "Пяты элемент", "Страчаны свет. Юрскі парк-2", "Салодкі яд кахання", мульцікі "Прыгажуня ў сонным лесе", "Аліса ў краіне цудаў", "Болта". Безумоўна, гэтага мала, не стае легендаў і суперхітоў. Але пераклад стужкі акупляецца доўга. Відавочная неабходнасць нейкага сталага кола пакупнікоў, якое магло б выкупляць неабходны наклад кожнай новай стужкі адразу пасля яе выхаду. Шукаць пакупнікоў праз рэкламу дорага, доўга і амаль наўгад, бо беларускамоўныя разрозненыя. Таму трэба шукаць іх непасрэдна там, дзе яны засяроджаныя – у беларускамоўных колах. А яны ў гэтых умовах склаліся на базе адраджэнцкіх арганізацыяў (ТБМ, БНФ, Малады Фронт, БСДГ, мноства самастойных суполак). Калі б прынамсі адзін сябра ад кожнай суполкі замовіў фільм, зьявіліся б грошы на новы. Калі ж пераклад яшчэ рыхтуецца, можна абвясціць падпіску, і калі хаця б адзін сябра ад кожнай суполкі падпішацца, адразу выйдзе ўвесь наклад.

Па ўсёй Беларусі варта заснаваць сетку відэазалаў, каб у кожнай мясціне было дзе паглядзець праграмы на сваёй мове, правесці час у беларускамоўным асяроддзі. Трэба знайсці памяшканне, тэлевізар, відэамагнітафон, зрабіць графік паказаў і аб'явы (не толькі ў "сваіх" газетах, але і на слупах). Сетка відэазалаў можа на час стаць альтэрнатыўнай тэлевізіі. Такія відэазалы можна стварыць таксама на базе суполак, таму прынамсі адзін фільм ад кожнай суполкі можа быць замоўлены хаця б для агульнай відэатэкі.

Прыклад ёсць: штосуботу ў Менску ТБМ збірае гледачоў на паказы стужак на беларускай мове. Такі досвед варта пашырыць на ўсю краіну.

У такіх відэазалах можна не толькі адпачываць. Сёньня відэа – найпапулярны занятак, таму, ладзячы паказы стужак на роднай мове для абруселых землякоў, можна прышчапляць ім любоў да яе і навучыць ёй. Можна ў відэазалах і выхоўваць патрыятызм праз адпаведныя фільмы, бо сёньня кіно мае эфект, большы за кнігі. (Расейскія нацысты ў Беларусі гэта даўно разумеюць і круцяць навічкам сваё кіно. І, каб выжыць, беларусы проста ня маюць права саступаць.)

Праз сетку відэазалаў можна даносіць і рэгулярныя праграмы – навуковыя, музычныя, дзіцячыя і, што важна, палітычныя. (Штотыднёвыя ці штомесячныя – тэхнічнае пытанне). Гэтаксама "Взгляд" у Расеі распаўсюджвалі на касетах, калі ён быў забаронены. І ў нас мусіць быць хоць адна незалежная студыя.

Такім чынам, неабходна, каб з усімі, хто гатовы набываць і падпісвацца на фільмы, былі наладжаныя сувязі дзеля аператыўнай каардынацыі. Новыя фільмы з'явяцца хутчэй, калі можна будзе адразу звярнуцца да гэтых людзей. Новыя фільмы будуць – прынамсі, я іх гарантую. Першы мой крок – пераклад "Пятага элемэнта". Наступныя крокі будуць магчымыя з вашай дапамогай. Таму я прашу, асабліва кіраўнікоў суполак: калі Вы гатовыя да ўдзелу, дайце ведаць і паведаміце свае каардынаты. Тэл. С. – 2134352, 2845012, х. – 2407801 (код 017). Адрас – 220107, а/с 150.

(Можна набыць (н) ці запісаць (з) фільмы "Ісус" (н,з), "Пяты элемент" (н,з), "Салодкі яд кахання" (н), "Прывід у сталёвай масцы" (з), мульфільмы "Прыгажуня ў сонным лесе" (н), "Аліса ў краіне цудаў" (н), "Болта" (н).

Абвяшчаецца падпіска (н,з) на фільм "Адважнае сэрца".)

Пяты элемент па-беларуску

Ужо некалькі тыдняў, як маладзёжная арганізацыя ТБМ ладзіць бясплатны паказ фільмаў, дубляваных на беларускую мову. Дэманстрацыі адбываюцца па суботах а 12-й гадзіне ў сядзібе Таварыства, што знаходзіцца на вул. Румянцава, 13 (тэл. 284-85-11).

Адной з першых дэманстравалася стужка вытворчасці ЗША "Пяты элемент". Гэта цудоўны фантастычны фільм, прасякнуты вераю ў тое, што каханне заўжды перамагае зло. У ім занятыя такія зоркі кіно як Брус Уілс, Гары Олдман, Міла Явовіч і іншыя. Пераклад гэтай стужкі на беларускую мову здзейснілі маладыя энтузіясты Віталь Станішэўскі і Ганна Каморнік.

Таксама ў ТБМ акрамя "Пятага элементу" можна прагледзець і набыць дубляваныя на беларускую мову фільмы "Ісус", "Парк Юрскага перыяду", мультфільмы "Прыгажуня ў сонным лесе" і "Аліса ў краіне цудаў". Зараз праз структуру Таварыства здзяйсняецца праект перакладу на беларускую мову лепшых польскіх стужак, якія яшчэ не паказваліся ў расейскім перакладзе. Замаўляць: 220107, г. Менск, п/с 150, тэл. 2134352, 2407801, В. С.

Мультфільмы па-беларуску

"Болта", "Аліса ў краіне цудаў", "Прыгажуня ў сонным лесе" - мультыплікацыйныя фільмы, дубляваныя пабеларуску акцёрамі вядучых менскіх тэатраў. **"Ехаў казачнік Бай", "Беларускія народныя казкі", "Стойкі алавяны салдацік", "Каліф - бусел", Цік-так ходзікі"** - аўдыёкасеты для маленькіх з вершамі, казкамі, песнямі.

Кошт відыякасеты - **900 тыс. руб.**, кошт аўдыёкасеты - **400 тыс. руб.**

Касеты можна атрымаць, пералічыўшы грошы звычайным паштовым пераводам на рахунак: **ЗАТ "Сотвар" р/рахунак № 2120000000541 у філії 506 ААБ "Беларусбанк", код 809.** У графе "Для пісьмовага паведамлення" напішыце, якую касету Вы замаўляеце. Менчукоў просім тэлефанаваць: **228-45-88, 228-45-87**, або завітаць у сядзібу ТБМ на адрас: **вул. Румянцава, 13.**

Як гэта было

Чацвёрты (вераснёўскі) падзел Рэчы Паспалітай

(Заканчэнне. Пачатак у папярэднім нумары.)

Рыбентроп Шуленбургу. *Тэлеграма. 19.09.1939 г. Асабіста.*

"... Вы па майму настаянні інфармуйце яго (Сталіна) аб тым, што па гадненні, якія я заключыў у Маскве па даручэнні Фюрэра будуць усё ж захоўвацца, і што яны разглядаюцца намі, як аснова новых сяброўскіх адносін паміж Германіяй і Савецкім Саюзам".

***Газета "Правда" 19.09.1939 г.* Германа-Савецкае Камюніке.**

"... кіраўніцтва СССР і кіраўніцтва Германіі заяўляюць, што дзеянні гэтых войск (савецкіх і нямецкіх) не маюць на ўвазе якой-небудзь мэты, што ідзе ўразрэз з інтарэсамі Германіі ці Савецкага Саюза і супярэчаць духу і літары пакту аб ненападзе, заключанага паміж Германіяй і СССР. Мэта гэтых войск, наадварот заключаецца ў тым, каб аднавіць у Польшчы парадак і спакой, парушаныя распадам польскай дзяржавы і дапамагчы насельніцтву Польшчы перабудаваць умовы свайго дзяржаўнага існавання".

Газета "Праўда" 20.09.1939 г.

"... Германскае насельніцтва аднадушна ўспрымае рашэнне савецкага кіраўніцтва ўзяць пад ахову роднаснае савецкаму народу беларускае і ўкраінскае насельніцтва Польшчы, пакінутае на выпрабаванне лёсу збегшым польскім кіраўніцтвам. Берлін у гэтыя дні прыняў асабліва ажыўлены выгляд. На вуліцах каля вітрын і спецыяльных шчытоў, дзе вывешаны карты Польшчы, увесь дзень тоўпяцца людзі. Яны ажыўлена абмяркоўваюць паспяховыя аперацыі Чырвонай Арміі..."

"Усе ўчарашнія італьянскія газеты пад буйнымі загалоўкамі надрукавалі звесткі аб руху савецкіх войск у Заходняй Беларусі і Заходняй Украіне..."

Шуленбург у МЗС Германіі. *Тэлеграма. 20.09.1939 г. Вельмі сакрэтна!*

"...Молатаў даў зразумець, што першапачатковы намер, які выношваўся Савецкім кіраўніцтвам і асабіста Сталіным, — дапусціць існаванне астатку Польшчы – цяпер уступіў месца намеру раздзяліць Польшчу па лініі Пліса-Нароў-Вісла-Сан. Савецкае кіраўніцтва жадае тэрмінова пачаць перамовы па гэтым пытанні і правесці іх у Маскве".

***Газета "Праўда" 23 верасня 1939 г.* Германа-савецкае камюніке.**

"Германскае кіраўніцтва і кіраўніцтва СССР устанавілі дэмакрацыйную лінію паміж германскай і савецкай арміямі..."

Рыбентроп Шуленбургу. *Тэлеграма. 23.09.1939 г. Асабіста. Вельмі сакрэтна!*

"Ідэя рускіх аб памежным рубяжы па лініі добра вядомых чатырох рэк наогул супадае з пунктам гледжання імперскага кіраўніцтва... мы згаджаемся на перамовы ў Маскве... Я вырашыў прыляцець у Маскву сам. Калі ласка, звяжыцеся са Сталіным і Молатавым і тэлеграфуйце мне самы ранні з прапанаваных тэрмінаў".

Шуленбург у МЗС Германіі. *Тэлеграма. 25.09.1939 г. Цалкам сакрэтна! Тэрмінова!*

"Сталін... прапануе наступнае: з тэрыторыі на ўсход ад дэмакрацыйнай лініі ўсё Люблінскае ваяводства і тая частка Варшаўскага ваяводства, якая даходзіць да Буга, павінны быць дабаўлены да нашай долі. За гэта мы адмаўляемся ад прэтэнзій на Літву".

***Газета "Праўда" 28 верасня.* Аператыўная зводка Генеральнага штаба РККА.**

"На працягу 27 верасня часткі Чырвонай Арміі, працягваючы рух да дэмакрацыйнай лініі, занялі Грабава, Мазавецк, Драгічын, Кракавец, Масціска і ст. Сянкі. Аперацыі па ачышчэнню тэрыторыі Заходняй Беларусі... ад рэшткаў польскіх войск працягваюцца".

Газета "Праўда" 29 верасня 1939 г.

"На працягу 27-28 верасня ў Маскве адбываліся перамовы паміж Старшынёй Саўнаркама СССР і Наркамзамсправаў Молатавым і Міністрам Замежных спраў Германіі фон Рыбентропам... У перамовах прымалі ўдзел Сталін... Перамовы закончыліся падпісаннем германа-савецкай дамовы аб дружбе і мяжы паміж СССР і Германіяй, а таксама абменам лістамі... па эканамічных пытаннях".

Германа-савецкая дамова аб дружбе і мяжы паміж СССР і Германіяй.

"Кіраўніцтва СССР і Германскае кіраўніцтва пасля распаду былой Польскай дзяржавы разглядаюць выключна, як сваю задачу ўстанавіць спакой і парадак на гэтай тэрыторыі і забяспечыць народам, пражываючым там, мірнае суіснаванне, якое адпавядае іх нацыянальным асаблівасцям. З гэтай мэтай яны прыйшлі да згоды ў наступным:

Артыкул II. Абодва бакі прызнаюць устаноўленую ... мяжу абаюдных дзяржаўных інтарэсаў канчатковай і ўхіляць усякае ўмяшанне трэціх краін у гэта рашэнне".

Сакрэтны дадатковы пратакол. 28.09.1939 г.

Сакрэтны дадатковы пратакол, падпісаны 23 жніўня 1939 года, павінен быць выпраўлены ў пункце 1, вылучаючы той факт, што тэрыторыя Літоўскай дзяр-жавы адышла ў бок уплыву СССР, у той час, калі з другога боку Люблінскае ваяводства і частка Варшаўскага ваяводства ады-шлі ў сферу уплыву Германіі (...). Як толькі кіраўніцтва СССР прыме спецыяльныя меры на Літоўскай тэрыторыі для абароны сваіх інтарэсаў, сапраўдная Германа-Літоўская мяжа, з мэтай устанаўлення натуральнага і простага памежнага апісання, павінна быць выпраўлена такім чынам, каб літоўская тэрыторыя, размешчана на паўднёвы захад ад лініі, абазначанай на прыкладзенай карце, адышла да Германіі""

"Абодва бакі не будуць дапускаць на сваіх тэрыторыях ніякай польскай агітацыі, закранаючай тэрыторыю другога боку. Яны будуць душыць на сваіх тэрыторыях усе крыніцы падобнай агітацыі і інфармаваць сябра аб мерах, прадугледжаных з гэтай мэтай".

Газета "Праўда" 30 верасня 1939 г.

Перад ад'ездам з Масквы... фон Рыбентроп зрабіў супрацоўніку ТААС наступную заяву:

1.Германа-савецкая дружба цяпер устаноўлена канчаткова. 2. Абодва бакі ніколі не дапусцяць умяшання трэціх краін ва ўсходне-еўрапейскія пытанні. 3. Абедзве дзяржавы жадаюць, каб мір быў устаноўлены і каб Англія і Францыя перапынілі цалкам бессэнсоўную і безперспектыўную барацьбу супраць Германіі. 4. Калі, аднак, у гэтых краінах возьмуць верх падпальшчыкі вайны, то Германія і СССР будуць ведаць, як адказаць на гэта... Перамовы адбываліся ў асабліва сяброўскай і надзвычайнай атмасферы. ... я хацеў бы адзначыць выключна сардэчны прыём, аказаны мне савецкім кіраўніцтвам і ў асаблівасці Сталіным і Молатавым".

У першыя дні кастрычніка нямецкія войскі ліквідавалі апошнія агмені супраціўлення польскіх рэгулярных часцей. Польская армія страціла 66,3 тыс. забітымі, 133,7 тыс. раненымі, 420 тысяч апынуліся ў палоне.

Страты нямецкай арміі: 10,6 тыс. забітымі, 30,3 тыс.раненымі, 3,4 тыс. прапаўшымі без вестак.

З дакладу Молатава на паседжанні Вярхоўнага Савета Саюза ССР 31 кастрычніка 1939 г.

У выніку выбараў, праведзеных 22 кастрычніка 1939 года, былі выбраны дэпутаты Народнага сходу Заходняй Беларусі, які стаў праваможным органам улады працоўных. 29 кастрычніка на яго паседжанні аднагалосна прынялі дэкларацыю аб уваходжанні Заходняй Беларусі ў склад БССР.

1939 г. Група беларускіх пісьменнікаў (у цэнтры Я.Купала і Я.Колас) у час перадвыбарнага сходу ў гарадскім тэатры.

Фота з архіву БЕЛТА.

"Няма чаго даказваць, што ў момант поўнага распаду Польскай дзяржавы наша кіраўніцтва абавязана было працягнуць руку дапамогі пражываючым на тэрыторыі... Заходняй Беларусі... братам беларусам. Яно так і паступіла. *(Працяглыя апладысменты. Дэпутаты ўстаюць і ўтвараюць авацыю).*

... Пры баявым руху Чырвонай арміі па гэтых раёнах у нашых воінскіх часцей былі месцамі сур'ёзныя сутычкі з польскімі часткамі... Агульная колькасць ахвяр, панесеных Чырвонай арміяй на тэрыторыі Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны складае: забітых 737, раненых 1862, гэта значыць усяго 2599 чалавек. Перайшоўшая да нас тэрыторыя Заходняй Украіны разам з тэрыторыяй Заходняй Беларусі складае 196 тысяч квадратных кіламетраў, а яе насельніцтва – каля 13 мільёнаў чалавек, з якіх... беларусаў больш 3 мільёнаў чалавек, палякаў – звыш 1 мільёна, яўрэяў – звыш 1 мільёна..."

Матэрыял падрыхтаваў кандыдат геаграфічных навук Валеры Слюкін.

Да 60-годдзя ўз'яднання Беларусі

У гісторыю – праз дзірку ў плоце

Каб увайсці ў гісторыю, трэба здзейсніць нешта вялікае – адкрыццё геройства або злачынства. А мы ўвайшлі гісторыю без ніякіх заслуг перад ёю і нават не ведаючы аб гэтым.

Адбылося гэта ў далёкім ужо і гістарычным 1939 годзе. Тады ўжо спала як пена, хваля вялікага ўздыму, выкліканая вызваленнем нас, заходніх беларусаў ад іга польскіх паноў і памешчыкаў, ужо спыніліся бясконцыя сходы-мітынгі, на якія мы, як на фэст, хадзілі святочна апранутымі ўсёй сям'ёй, ужо сяльчане без указанняў зверху зразумелі, што набліжаецца зіма, і пачалі да яе рыхтавацца, ужо скончыліся нашыя нечаканыя канікулы і мы пайшлі ў школу.

Пайшлі мы ў зусім нова-беларускую савецкую школу... У гэтай школе ўсё было новае – новыя настаўнікі, якімі сталі мястэчковыя сяляне, што заканчвалі настаўніцкія семінарыі яшчэ пры цары і якім палякі не давалі працы таму, што яны не схацелі пераходзіць у каталіцкую веру і рабіцца палякамі. Новымі былі падручнікі і сшыткі, якія нам выдалі бясплатна. Новымі былі і праграмы, у якіх, як у інстытуце, было аж тры мовы, а таксама алгебра і фізіка, батаніка і геаграфія, і само навучанне было на новай беларускай мове. Праўда, мова была не такая ўжо і новая. На ёй мы гутарылі дома, у школе (акрамя ўрокаў), з сябрамі-яўрэямі і з палякамі. Але мы, як тыя сяляне пасля рэвалюцыі, ведалі толькі вусную мову. А чытаць і пісаць на ёй не ўмелі і нам трэба было вучыць яе, як першакласнікам з напісання літар і слоў. Таму ўсіх нас адсадзілі на адзін клас назад і ўсе мы сталі другагоднікамі.

Дзесьці ў палове кастрычніка ў наш клас нечакана, сярод урока, увайшоў дырэктар школы і некалькі незнаёмых дзядзькоў. Яны ўважліва агледзелі памяшканне, а пасля і нас і згодна кіўнулі галовамі. Пасля падышлі да настаўніка і ціха яму нешта сказалі. Дырэктар выйшаў, а дзядзькі пачалі заносіць апаратуру – вялікія лямпы-пражэктары і апарат на трыпозе, падобны да фатаграфічнага. Калі ўключылі пражэктары: стала светла і цёпла як летам.

Адзін з дзядзькоў загадаў нам сядзець ціха, не круціцца і не аглядвацца і выконваць загады настаўніка. А настаўнік загадаў дастаць сшыткі, адкрыць на чыстай старонцы і напісаць тое, што будзе на дошцы. Ён напісаў на дошцы два словы: ЛЕНІН І СТАЛІН. Апа-сля стаў выклікаць нас па чарзе да дошкі і загадаў пісаць гэтыя словы. Так мы пісалі цэлы ўрок. А за нашымі спінамі ўвесь гэты час стракатаў, як кулямёт, той апарат. Калі мы ўсе схадзілі да дошкі, настаўнік аб'явіў нам, што заняткі скончаны і мы можам ісці дамоў. Нас выпусцілі праз чорны ўваход і загадалі ісці не праз школьны двор, а праз дзірку ў плоце, якая вяла ў суседні сялянскі падворак. Мы праходзілі па вузкім сялянскім двары міма гумна, хлява, свіронка і хаты і выходзілі на вуліцу. Там стаяў дзядзька з апаратам і круціў ручку яго. Нас прымусілі прайсці так некалькі разоў патрабуючы, каб мы ішлі кучкамі, весела штурхаючыся.

Мы тады не разумелі, для чаго гэта робіцца. Назаўтра настаўнік патлумачыў нам, што гэта здымалі кіно, мы ўспрынялі гэтую вестку абыякава.

І толькі праз гадоў дзесяць я ўсвядоміў, што мы ўдзельнічалі ў гістарычнай падзеі-здымках сюжэта аб тым, як вызваленыя гераічнай Чырвонай Арміяй заходнебеларускія дзеці ў новай савецкай школе вучацца на сваёй роднай мове і першыя словы, якія яны пішуць, гэта імёны любімых усімі савецкімі дзяцьмі Леніна і Сталіна. Момант і сапраўды гістарычны.

Але я доўга не мог зразумець, чаму кінаматаграфісты выбралі менавіта нашую школу. Яна ж была ў мястэчку за кіламетр ад райцэнтра, размяшчалася ў новым будынку і стаяла на новай шырокай вуліцы. Гэта была не тыповая заходнебеларуская школа.

Але, пазнаёміўшыся з прынцыпамі сацыялістычнага рэалізму, я зразумеў і гэта: у нашай школе была электрычнасць, а ў вёсках яе не было. Будынка школы яны не знялі. А замест шырокай школьнай вуліцы яны знялі сялянскі двор, ён і стаў вуліцай. А ганялі нас праз гэты двор, бо рабілі дублі. Так мы, нічога не зрабіўшы для гісторыі, і ўвайшлі ў яе. Увайшлі праз дзірку ў плоце. Увайшлі ў якасці статыстаў на гэтай гістарычнай сцэне, і нашы сляды хутка згубіліся ў ёй, а дакладней у архівах кінахронікі ТАСС.

Але я не крыўдую на гэта. Якая заслуга, такая і ўзнагарода.

І. Фурсовіч, Докшыцы.

(Працяг у наступным нумары)

2. Замест уступу

Замест уступу – успаміны,
А ўспомніць нечага, браткі:
Сівыя грывы, горбам спіны,
Не хочуць класціся радкі.

Яно й раней пісалась слаба,
Ды і пра што было пісаць
Як "под запретом тема бабы" –
Аб'ект паэзіі… птамаць.

Быў час, быў век, была эпоха,
Як той казаў, — застойны час,
Калі мадзелі мы патроху,
Чаргу заняўшы на Парнас.

Мадзеў і я, не вытыкаўся –
Прыстойна піў, застойна еў,
З турмой, з міліцыяй не знаўся,
Вялікіх клопатаў не меў.

Не турбавала вынішчэнне.
Знікала моўка? Ну й няхай.
Якое к чорту Адраджэнне –
Здзяруць апошні малахай.

Таму й памалу ціскаў вершы.
Вялікіх формаў не чапаў,
Быў не апошнім і не першым,
Правоў уласных не качаў.

Затое быў "наверсе" ў ласцы,
З начальствам часам засядаў.
І так скажу: ніякай трасцы
Мне час закіслы не дадаў.

Пад псеўданімам не хаваўся.
Між лысагорцаў жыў, як кот.
Мамоне ўмеру пакланяўся.
Пратэставаў… зацяўшы рот.

І сам такі я нехлямяжны,
Тутэйшы братка-беларус,
І стыль, як бачыце, сярмяжны,
І палахлівец я, і хлус.

І рыфма бедная, крывая,
І ў рытме нейкая мутня,
Трапляе лексіка чужая
Ды і па змесце ўсё херня.

Адно і цешыць, і натхняе –
У іншых творцаў яшчэ горш.
Ніхто на скрыдлах не ўзлятае –
Пегаса есць худая вош.

А быў жа час, была эпоха –
Тыды шчэ правіў П'ер Моншэр…
Тады жылі мы яшчэ троху,
Тады не тое, што цяпер.

Але прарока не знайшлося,
Вядзьмак адсядзеўся ў нары,
Дык з тых часоў і пачалося
Усё нагамі дагары.

3. Грымнула

Ды раптам грымнула грымота,
"Устоі" стала падмываць
І лысагорская галота
Пайка пазбавілась … птамаць.

У краіне зноўку калатэча,
Кастрычнік зноўку на двары,
І зноўку свецяць нам галеча
Усё на той жа на гары!

Паёк для творчасці – аснова.
Паёк – падмурак, ды які!
А як запусціцца карова,
Не дай жа Божа, на вякі?!

Тады – хана, тады ўжо – крышка
І Адраджэнне ні ў ляху,
Ды й не вядома, што за шышка
Там зноўку сядзе на вярху.

Якая будзе ўстаноўка,
Каго хваліць, каго клясці?
І ці спатрэбіцца ўжо моўка,
Каб брэдні новыя плясці?

Як не згубіць тут спрыт і пільнасць?
Як узгадаць, дзе тут свае?
Як і каму аддаць прыхільнасць –
Ці пазьнякам, ці малаф'е?

Пазьняк, вядома, малец хвацкі,
Але ж ці зможа за цара?

І ці не лепш, каб хто савецкі
Зноў прыгарнуў майстроў пяра?

Ды цемра хутка праяснілась –
Над намі ўспыхнула зара.
І хоць такога і не снілась,
А сеў на троне… той з бугра.

Ну, той дык той – ён жа не першы,
Якая розніца тварцу?
Абы дазволіў чытаць вершы
Ля Дома Ўраду на пляцу.

Тут цар пад дых і ўрэзаў творцам…

Астатняе дачытаю на цвярозую галаву. *(Хавае "паэму" паміж партрэтам і фотаздымкам.).*

АЛЕСЬ ПЕТРАШКЕВІЧ

ІНТЭЛІГЕНТЫ

Драма ў дзвюх дзеях

Менск – 1998

ЯНКА. І правільна зрабіў, што ўрэзаў. А то працэс адмежавання пісьменнікаў ад халуёў у пісьменстве ў нас занадта зацягнуўся…

БАЗЫЛЬ. І каторых будзе больш, як мяркуеш?

ЯНКА. Пісьменнікаў многа не трэба, а халуёў улада заўсёды мела столькі, колькі ёй было дастаткова.

БАЗЫЛЬ. Зноў раскол, зноў варажнеча… нават у вашым асяроддзі…

ЯНКА. Навошта варажнеча?.. Халуі ад літаратуры заўсёды былі вартыя жалю.

БАЗЫЛЬ. Ну, ладна, халуі навідавоку, а іншыя дзе?

ЯНКА. У эміграцыі.

БАЗЫЛЬ. Што да мяне, то я чуў толькі пра аднаго сапраўднага эмігранта…

ЯНКА. Астатнія ва ўнутранай эміграцыі, бо надрукаваць нешта вартае ўвагі ўсяроўна немагчыма. Усіх ідэйных цэнзараў замяніў адзін, але з грашыма…

БАЗЫЛЬ. Угу… Сядзяць творцы ў падполлі і стварають шэдэўры… Як бы мовіць, ідэйны падмурак сацыяльна-культурнай рэвалюцыі супраць цэнзара…

ЯНКА. А чаму б і не?

БАЗЫЛЬ. "Суждены вам благие порывы…" Творчая інтэлігенцыя ў нас палахлівая, нямоглая, імпатэнтная. І думаю я, што ад таго мы нацыя няшчасная і зусім няздатная да нечага значнага.

ЯНКА. Па патэнцыяльных чалавечых магчымасцях няма ў свеце нацыі роўнай нацыі беларусаў. Нават у самыя змрочныя часы магутны ўзлёт яго генія быў зайздросны для іншых плямёнаў і народаў.

БАЗЫЛЬ. Кінь ты, фатазёр, бо нешта не помніцца мне такіх інтэлектуальных усплёскаў…

ЯНКА. А Рагнеда і хрышчэнне Русі? А дойлід Іаан і Полацкія саборы?! А мастак Богша і крыж Еўфрасінні?! А сама асветніца Еўфрасіння?! А Кірыла Тураўскі і Слова аб палку Ігаравым?! Не было на Русі нікога роўнага па інтэлекту златавускага Кірылы, хто змог бы стварыць такі шэдэўр сусветнай літаратуры!!! Мікола з Гусава і Песня пра зубра! Ян з Вісліцы і паэма аб Грунвальдскай бітве! Францішак Скарына і Біблія з друкарскага станка на мове свайго народа. І гадоў на сорак з гакам да таго, як маскоўскі першадрукар Іван Фёдараў зробіць тое ж, а сам будзе Іванам Хведаровічам з Петкавічаў, што на Наваградчыне. Леў Сапега і Статут Вялікага княства Літоўскага, як самая дасканалая канстытуцыя сярэдневечнай Еўропы і таксама на беларускай мове. У тыя самыя часы, калі на Беларусі квітнела прававая навука, перакладніцкая і друкарская справа, на Маскве перакладчыкі памiралі за адзіную літару "аз", а найразумнейшы Максім Грэк быў асуджаны на пажыццёва і таміўся ў затачэнні.

БАЗЫЛЬ. Я гляджу, табе так і карціць, каб хоць неяк прынізіць, пазбавіць Расію хоць якога першынства…

ЯНКА. Нікога і нічога я не пазбаўляю, бо Расіі па тым часе наогул не было, а на Масковіі пад той час яшчэ замежных дактароў, друкароў ды сваіх скамарохаў за здароў жывеш у Маскве-рацэ жыўцом тапілі, нібыта ад ерасі баронячыся. І ў развіцці свaім ад нашай еўрапейскай цывілізаванай краіны масквіты не малую карысць мелі, каб хоць неяк у людзі выйсці.

БАЗЫЛЬ. Ну і нахабнік ты, Янусь, як я пагляджу…

ЯНКА. Ды не, Васёк. Я проста дасведчаны. І мушу табе сказаць, што нашы мальцы на Маскве не толькі часамі кулі адлівалі, на якіх тамтэйшыя людзі дзівіліся. А Чохаву Андрэю мала было кулі, дык ён яшчэ і Цар-Гармату адліў і ўсю "пушкарскую справу" на Маскве паставіў. А Міхайлаў Клім са Шклова – майстра "беларускай рэзі" – такі іканастас у Смаленскім Маскоўскім саборы стварыў, што ім да гэтага часу свет дзівіцца. Між іншым, дзівіцца і шматколернымі рэльефамі, якія пасля сябе ў Крамлі пакінуў Іваноў Сцяпан з Амсціслава. Можа сам Сцяпан, а можа і нехта іншы з нашых нават умудрыўся ў адным Крамлёўскім саборы выяву Пагоні пакінуць на ўспамін масквітам аб нашай дзяржаве.

БАЗЫЛЬ. Ну і язва!..

ЯНКА. Не на здзек, а дзеля праўды скажу табе, што падводны карабель, шматступенчатую ракету і бяздротавы тэлеграф таксама сканструявалі нашыя мальцы.

БАЗЫЛЬ *(здзіўлена).* А Папоў?

ЯНКА. Наркевіч-Ёдка яго апярадзіў. І не спяшайся апраўдваць нашых маладушных рускіх братоў тым, што гэта было ў XVIII-XIX стагоддзях. Бацькамі такіх сучасных навук, як кібернэтыка, тэрмаядзерны сінтэз, геліябіялогія, ракетабудаванне іаэранаўтыка сталі беларусы па паходжанню: Аляксандр Маліноўскі, Леў Арцымовіч, Аляксандр Чыжэўскі ды грамадзянін ЗША Барыс Кіт, родам з-пад Наваградка. Менавіта яго геніем пакарысталіся амерыканцы, каб на месяцы пасядзець і назад вярнуцца.

БАЗЫЛЬ. За ўмельцаў ды тэхнароў спрачацца не стану. Тут нашы сякуць. А ў іншым? У той жа літаратуры, музыцы, тэатры? Лапцюжнікамі мы былі, лапцюжнікамі і засталіся. Ты ж мая, ты ж мая, перапёлачка… І ўсё!

ЯНКА. Прызнаю! Тут ад нас у іх шэрагах адна блазнота: у літаратуры – Фёдар Дастаеўскі, Дзмітры Пісараў, Фёдар Глінка, Тадэвуш (Фадзей) Булгарын, Аляксандр Грыбаедаў (з Грыбаўскіх), Аляксандр Грын (з Грынеўскіх), Аляксандр Твардоўскі, Уладзімір Высоцкі ды Жэнька Еўтушэнка, зямляк наш, з вёскі Хамічы, што на Гомельшчыне.

БАЗЫЛЬ *(вельмі здзіўлена).* Ты гэта сур'ёзна?..

ЯНКА. У музыцы яшчэ горш. Там з нашых толькі Міхаіл Глінка, Мадэст Мусарскі, Ігар Стравінскі (сын саліста Марыінскага тэатра ў Пецярбургу Фёдара Стравінскага родам з Рэчыцкага павета) ды Дзмітрый Шастаковіч – унук паўстанца 1863 года. Пра вялікіх рускіх акцёраў беларускага паходжання і гаварыць няма чаго – тут толькі Васіль Качалаў, Інакенцій Смактуноўскі, Пётра Алейнікаў ды яшчэ той-сёй не апошні.

БАЗЫЛЬ. Калі ты, дружа, не хочаш, каб я памёр ад сораму за свой крытынізм, лепш спыніся.

ЯНКА. Памрэш ад сораму за сябе, уваскрэснеш ад гонару за суродзічаў. Чым не гонар беларускай расійскі скульптар Сяргей Каненкаў, які называў сябе беларускім панам, або Міхаіл Мікешын – аўтар помніка "1000-годдзе Расіі".

БАЗЫЛЬ. Хто ж у іх тады свой, расійскі? І кім жа ты мяне хочаш дабіць канчаткова?

ЯНКА. Вялікім падарожнікам Міколам Пржэвальскім (Перавальскім) і вялікім матэматыкам Соф'яй Кавалеўскай (Карвін-Крукоўскай), і тысячамі да іх падобных хацеў бы я ўваскрэсіць у тваёй душы павагу да свайго народа і веру ў свой народ. А то сорамна за міністэрства асветы, дзе ты нечым кіруеш…

БАЗЫЛЬ. Як, чым усё гэта называецца, калі ты праўду кажаш?..

ЯНКА. Як у любой імперыі, у Расіі былі свае адмысловыя формы і метады ўзбагачэння за кошт людскіх рэсурсаў "Северо-Западного края". Маладыя ды здаровыя дзецюкі рэкрутаваліся ў салдаты і гінулі ў агрэсіўных войнах за чужыя інтарэсы. Масцеравыя ды таленавітыя пад прымусам вывозіліся ці прадаваліся ў метраполію. Багатыя ды саноўныя, што прынялі расійскага цара-бацюхну за новага гаспадара сваёй Бацькаўшчыны, з'язджалі ў Маскву ды ў Пецярбург па сваёй волі, або па запрашэннях новых гаспадароў. Усё астатняе – разумнае і годнае з нашага народу – ці не вярнулася з войнаў, ці было развезена па турмах і "гулагах", ці само з'ехала па камсамольскіх пуцёўках, бо заставацца дома не выпадала – калгасны прыгон стаў невыцерпным.

БАЗЫЛЬ. Вось, куды ты…

ЯНКА. А ты куды хацеў бы?

БАЗЫЛЬ. Што ад майго хацення… ды і ад тваёго таксама…

ЯНКА. Па рознаму адсарбавалася лепшае, здаравейшае ды інтэлектуальнае з нашага народу. Як кажуць, "хозяин – барин", а народ пераможаны, па руках і нагах спавіты – што хацелі, тое з ім і рабілі. З гадамі і пакаленнямі нешта адбалела, нешта забылася. І сёння беларусы нібы рады, што і яны, маўляў, не лыкам шытыя. Ім нібы прыемна пра той іканастас ці гармату ўспомніць і нават заганарыцца, што наш Сымон з Полацку расійскаму імператару Пятру І настаўнікам быў, грэка-лацінскую Акадэмію ў Маскве арганізаваў ды тэатр адкрыў, бо скамарошыць маглі, за жыццё не баючыся. І за тэатр Зарыча са Шклова прыемна. Імператрыца Кацярына ІІ яго ў Пецярбург перавезла – з гэтага расійскі балет і пачаўся. Прыгонныя сёстры Азарэвічы расійскую балетную школу стварылі. І так шчасліва супала, што музычнай часткай імператарскіх тэатраў Пецярбурга, дзе танцавалі Азарэвічы і працавалі іншыя акцёры са Шклова, кіраваў Восіп Казлоўскі (дарэчы, аўтар першага расійскага гімна), вывезены са Слоніма, дзе таксама быў тэатр на дзве тысячы пяцьсот мейсц. Вось такая перапёлачка! Вось такая глуханямь была на Беларусі, пакуль яе Расія не ашчасліваля.

Азвозілі не толькі ж тэатры і артыстаў. Звозілі калегіумы і кадэцкія карпусы з выкладчыкамі і навучэнцамі. Звозілі бібліятэкі, карцінныя галерэі, пустошылі музеі і храмы, забіралі архівы.

На водкуп Айчыну маю аддалі… Спустошаны храмы, спустошаны душы. Крыніцы народа бяздумна асушаны на гэтай пакутнай славянскай зямлі… ні звычаяў даўніх, ні песень далёкіх… няма ўжо ў народзе тых моцных асноў. Не можа жыць дрэва без каранёў. Знікае рака, калі нішчаць вытокі…

Доўгая прыкрая паўза.

(Працяг у наступным нумары.)

Уладзімір Арлоў

Адкуль наш род

(Працяг)

Сафійскі сабор

1029? 1101

Усяслаў Чарадзей

У летапісах гаворыцца, што князь праліў шмат варожай крыві. Але большую частку свайго доўгага валадарання Усяслаў жыў з суседнімі княствамі ў згодзе і займаўся мірнымі клопатамі. Ён загадаў уз-весці ў Полацку Сафійскі сабор, які вы, напэўна, ужо бачылі на малюнках і фатаграфіях. Сабор называюць Сафійскім, бо яго збудавалі ў гонар святой Сафіі. У перакладзе з грэцкай мовы гэтае імя азначае "мудрасць".

Велічны гмах на стромкім беразе ракі будавалі ўсёй грамадой. Гэта быў першы каменны храм у Полацку, а магчыма і ва ўсёй Беларусі. Ён меў сем купалоў з пазалочанымі крыжамі. Знадворку храмы тады не атынкоўвалі і не бялілі, а таму сцены сабора былі не белыя, як сёння, а паласатыя: пласты цэглы і каменняў чаргаваліся з пластамі будаўнічай рошчыны.

Услед за будаўнікамі ў сабор прыйшлі мастакі. Яны размалявалі сцены казачна прыгожымі колерамі: залацістым, чырвоным, смарагдава-зялёным… …З гэтых малюнкаў, што называюцца фрэскамі, глядзелі святыя ў багатым урачыстым адзенні.

Падлогу майстры выклалі з рознакаляровых плітак, і яна была падобная на дзівосны кілім. У высокія вузкія вокны лілося сонечнае святло, а са столі галоўнага купала пазіраў з фрэскі сам Ісус Хрыстос.

У Сафійскім саборы не толькі маліліся Богу. Палачане прымалі там замежных паслоў, абвяшчалі вайну і падпісвалі мір, захоўвалі бібліятэку, якую пачаў збіраць яшчэ князь Ізяслаў. Прымайстраваўшыся недзе каля акенца, вучоны манах старанна выводзіў тут радкі Полацкага летапісу. Пад сценамі сабора гараджане збіраліся на свае агульныя сходы, што называліся вечам. Там вырашаліся галоўныя дзяржаўныя справы. Веча магло нават выгнаць князя. На землях усходніх славянаў Сафійскія саборы, апрача Полацка, былі яшчэ ў Кіеве і ў Ноўгарадзе – у трох найбольш буйных і магутных гарадах. Полацкі сабор можна назваць сэрцам старажытнабеларускай дзяржавы.

Так выглядала старажытная Сафія Полацкая

Ворагі Беларусі не раз хацелі разбурыць яго. Сабор давялося некалькі разоў перабудоўваць, і сёння ён зусім не такі, як за князем Усяславам. На пакладзеным у парозе храма вялікім камені старажытныя будаўнікі напісалі свае імёны: Давыд,Тума, Мікула, Копысь… Гэты камень знайшлі археолагі, і ён стаў музейным экспанатам.

Кожны, хто трапляе ў Полацк, захапляецца прыгажосцю Сафійскага сабора. Палачане з любоўю называюць яго проста Сафіяй або Сафійкай, а пісьменнікі параўноўваюць з белым караблём, што плыве ў чыстым небе над Дзвіною.

Бітва на Нямізе

Усяслаў Чарадзей праславіўся і сваімі ваеннымі подзвігамі. Сабраўшы моцную дружыну, ён перамог войска наўгародцаў, загадаў зняць з наўгародскай Сафіі званы і прывезці іх у Полацк. Потым Чарадзей зрабіў яшчэ адзін удалы паход на землі, дзе жылі літоўцы.

Поспехі палачанаў страшэнна напалохалі іхніх ворагаў. Трое сыноў Яраслава Мудрага на чале з кіеўскім князем Ізяславам напалі на Менск. Горад быў спалены, усіх мужчын пасеклі, а жанчын і дзяцей забралі ў палон.

Усяслаў не мог дазволіць варожай дружыне прарвацца ў глыбіню Полацкай дзяржавы. Два войскі сышліся паблізу Менска на рацэ Нямізе. Цэлы тыдзень яны, ашчацініўшыся дзідамі, стаялі насупраць адно аднаго ў глыбокім снезе, а тады князь Чарадзей падняў над галавою руку з мячом, і закіпела бітва. Звінелі мячы, ламаліся ад смяротных удараў дзіды, застывала на снезе гарачая кроў. Старажытны паэт напісаў пра тую сечу:

Нямігі крывавыя берагі
не збожжам былі засеяны зноў –
засеяны косцьмі рускіх сыноў.

Шмат Усяслававых воінаў палегла, аднак палачане баранілі радзіму, і гэта прымнажала ім сілы. Яны не пусцілі чужынцаў на нашу зямлю і прымусілі сыноў Яраслава адступіць.

Бітва на Нямізе адбылася ў 1067 годзе. Апавядаючы пра яе, летапісцы ўпершыню ўспомнілі ў сваіх запісах Менск. Ад гэтага года сталіца Беларусі і лічыць свой узрост.

У палоне

Не спадзеючыся перамагчы ў адкрытым баі, ворагі Полацкага княства вырашылі дзейнічаць хітрасцю. Улетку таго самага года два войскі сустрэліся зноў каля горада Воршы. Усяслаў стаяў з дружынаю на адным баку Дняпра, кіяне – на другім. Кіеўскі князь Ізяслаў запрасіў Чарадзея на перамовы і пакляўся, што не ўчыніць полацкаму валадару ніякай крыўды. На знак свае праўдзівасці ён перад усім войскам пацалаваў крыж.

Тым разам мудры Усяслаў памыліўся. Узяўшы з сабой двух сыноў, ён пераплыў на чоўне раку і без зброі і аховы зайшоў у шацёр да кіеўскага князя. Той крыва ўсміхнуўся і махнуў рукой. З усіх бакоў наляцелі дружыннікі, і палачане ўмомант ляжалі на доле, звязаныя вяроўкамі.

Жыхары Кіева вызваляюць Усяслава Чарадзея з поруба. *Мініяцюра Радзівілаўскага летапісу*

Знакамітых палоннікаў завезлі ў Кіеў, закавалі ў цяжкія кайданы і кінулі ў зямляную турму.

Гэта была халодная і сырая яма, накрытая зверху ў тры накаты бярвёнамі, з маленькім акенцам, праз якое ледзьве тачылася паветра. У акенца вязням прасоўвалі кавалак хлеба і збанок з вадою.

Усяслаў страшэнна пакутаваў ад знявагі і здзекаў. Ён баяўся, што сыны так і памруць, не ўбачыўшы болей сонца. Але трое палачанаў з роду Рагвалода мужна трывалі голад і холад. Ім дапамагла думка пра Бацькаўшчыну. Князь і ягоныя сыны ведалі, што іх чакаюць на радзіме.

У той час на Кіеўскую зямлю напалі качэўнікі-полаўцы. Войска князя Ізяслава было разбіта. У Кіеве пачалося народнае паўстанне. Людзі патрабавалі зброі і коней, каб самім ісці супроць полаўцаў.

Ізяслаў пабаяўся, што перад гэтым кіяне расквітаюцца з ім. Ён уцёк, а паўстанцы вызвалілі Усяслава Чарадзея і абвясцілі яго сваім князем.

Полацкі ўладар не збіраўся надоўга затрымлівацца ў чужым горадзе. Ён вярнуўся дадому і праз некалькі гадоў вызваліў дзяржаву ад захопнікаў.

Росквіт Полацкай дзяржавы

За Усяславам Полацкае княства дасягнула найбольшай магутнасці. Ягоную ўладу прызнавалі Віцебск, Браслаў, Заслаўе, Ворша, Копысь, Менск, Лукомль, Лагойск, Друцк, Барысаў, Крывіч-горад які стаяў на месцы цяперашняй Вільні… Полацку плацілі даніну продкі сучасных латышоў. Парадніцца з Чарадзеем хацелі самыя знакамітыя валадары з іншых дзяржаў. Усяславава дачка стала жонкаю імператара вялікай і багатай краіны Візантыі.

У Полацку тады жыло дзесяць тысяч чалавек. Такіх буйных гарадоў на свеце было мала, а Масква, напрыклад, яшчэ зусім не існавала.

Князь з сям'ёй займаў двухпавярховы драўляны хорам са ввятліцамі і спачывальнямі, з вялікай палатай, дзе магло сесці за стол сто гасцей. У княжых стайнях білі капытамі зямлю сотні коней. У сховішчах было багата харчовых прыпасаў і зброі.

Далёка ў свеце ведалі полацкіх купцоў. Часцей за ўсё яны везлі ў іншыя краіны воск, мёд і футра каштоўных звяроў: собаляў, гарнастаяў, вавёрак, лісіц… Іншаземныя купцы прадавалі нашым продкам соль, алей, віно, медзь, свінец і волава. Такіх грошай, як цяпер, не было, і людзі разлічваліся на рынках срэбнымі зліткамі або вязкамі шкураў.

Старажытныя майстры

Шмат хто з гараджанаў займаўся рамяством. Вучоныя-археолагі падлічылі, што ў Полацкім княстве жылі майстры амаль ста розных спецыяльнасцяў.

Ганчары рабілі з гліны міскі, талеркі, збаны, кубкі і ўсякі іншы посуд. Ткачы ткалі з ільняных і ваўняных нітак тканіны. Краўцы шылі адзенне, а шаўцы – абутак. Гарбары выраблялі шкуры. Ла дзейнікі будавалі тагачасныя караблі – ладдзі і струні. Жарнасекі высякалі з цвёрдага каменю жорны, а з мяккага – вастрыльныя брускі, абразкі ды крыжыкі.

Касцярэзы выразалі з косці грабяні, гузікі і шахматныя фігуркі, бо старажытныя беларусы надта любілі гэтую гульню. Бондары майстравалі бочкі, дзежкі і цэбры. У кузнях працавалі кавалі.

Славіліся майстэрствам ювеліры. Яны забяспечвалі жанчын і дзяўчат рознымі ўпрыгожваннямі – пясрсцёнкамі, бранзалетамі, караллямі. Беларускам здаўна падабалася насіць бурштынавыя пацеркі. Людзі верылі, што гэта спрыяе здароўю і дапамагае ад бяссоння.

Сёй-той, магчыма, думае, што нашыя далёкія продкі хадзілі ў лапцях, але гэта не так. Абутак і ў гараджанаў, і ў вяскоўцаў быў тады скураны. Жаночыя і дзіцячыя чаравічкі вышывалі каляровымі ніткамі. Адзенне чалавека залежала ад ягонага багацця. У святочны дзень княгіня выходзіла з харома ў вышываных золатам чаравічках і ў дзвюх падпяразаных залатым поясам сукенках-залататканках – кароткай верхняй і доўгай ніжняй. Белую шыю песцілі шырокія каралі з каштоўных камянёў, а ў валасах ззялі на сонцы залатыя або срэбныя падвескі.

Сярод усіх майстроў князь і дружыннікі асабліва паважалі збройнікаў. Яны выкоўвалі незаменныя на вайне сякеры і мячы, прычым такія вострыя, што імі можна было галіцца. У баі воіна абараняла ад варожага ўдару кальчуга. Яе рабілі з маленькіх жалезных кольцаў. Уявіце, што часам на адну кальчугу іх патрабавалася ажно 60 тысяч.

Ішла слава пра полацкіх майстроў-лучнікаў. На блізкай адлегласці ад стралы з жалезным гартаваным наканечнікам не ратавалі ні шчыты, ні кальчуга. Нават праляцеўшы сотню крокаў, такая страла лёгка прабівала дубовую дошку таўшчынёю з палец. Лук даставаў крокаў на 300-350. З ім не толькі ваявалі, але і смела хадзілі паляваць на буйнога звера, а па дарозе маглі зрэзаць стралою гусь, качку або чаплю.

Ад назваў старажытных майстроў утварылася шмат прозвішчаў. Калі ў вас ёсць знаёмыя хлапчукі ці дзяўчынкі з прозвішчамі Ганчар, Ганчарык ці Ганчароў, значыцца, нехта з іхніх далёкіх продкаў быў ганчаром. Няцяжка здагадацца, чым займаліся даўнія родзічы Кавалёў і Кавалёвых, Бондараў і Бондаравых, Шаўцовых, Краўцовых і Жарнасекаў.

(Працяг у наступным нумары.)

Жывая кніга прыроды

Для педагогаў дашкольных устаноў
Укладальнік Ірына Марачкіна

ВОСЕНЬ, ВЕРАСЕНЬ

Ёсць такая расліна – верас. Верасы цвітуць у верасні. Адсюль і назва месяца.

Цвітуць верасы

У верасні дрэвы апранаюцца ў прыгожы стракаты ўбор.

У верасні выбіраюць бульбу, збіраюць гародніну, садавіну.

У верасні паспяваюць журавіны.

У верасні адлятаюць у вырай птушкі, а рушныя звяры мяняюць сваё футра на больш цёплае.

У канцы верасня бывае некалькі дзён цёплае надвор'е. Гэтую пару называюць бабіным летам.

ВЕРАСЕНЬ

Верасень
Квітнее,
Верасам
Сінее.

Ластаўкі
У нябеснай шыры
Чарадой
Ляцяць у вырай.

Сад багаты,
Агароды
Пахнуць кропам,
Пахнуць мёдам.

У гуртку
Дзяцей вясёлых
Ранкам крочыць Янка
У школу.

Авяр'ян Дзеружынскі.

ЖЫЦЕНЬ

ЖЫЦЕНЬ – бог восені. Беларусы ўяўляюць Жыценя крыху грозным, нібыта вечна нечым незадаволеным. Жыцень нізкага росту, худы, даволі сталага век з трыма вачыма (трэцяе на патыліцы), з ускудлачанымі валасамі. Ходзіць вельмі ціха, сагнуўшыся. Расхаджвае ён па палях і агародах, каб агледзець, ці ўсё добра прыбрана, як павінна быць у добрай гаспадарцы. Калі Жыцень знойдзе на жніўніку шмат каласкоў, пакінутых жнеямі, збірае іх і, завязаўшы ў адзін сноп, пераносіць на іншы жніўнік, дзе сабрана ўсё чыста, з ашчаднасцю. Вынікам гэтага здараецца неўраджай у наступным годзе на тым месцы, дзе Жыцень знайшоў шмат пакінутых каласоў, і, наадварот, вялікі ўраджай на той ніве, дзе пакінуў ён сноп.

Тое ж бывае і з агароднікамі, якія наведвае Жыцень і ў якіх знаходзіць нядбайнасць, гаспадарскія непарадкі. Жыцень з'яўляецца беражлівым і старанным гаспадаром, каб папярэдзіць іх пра надыход небяспек і такім чынам даць ім магчымасць падрыхтаваць запас хлеба на галодны год.

Жыцень, паводле беларускага падання, прысутнічае ў полі пры восеньскай сяўбе. У час пасеваў ён з грозным выглядам расхаджвае па пасеяным жыце і нібыта ўсё прыглядаецца да чагосьці ўнізе, утоптвае ўсялякае зерне, каб лепш увайшло ў зямлю і хутчэй апладнілася зямельнымі сокамі.

З беларускай міфалогіі.

ТЭЛЕГРАМА

Паедзем у Антонаўку!
Паедзем на антонаўку!
Там у дзеда, у Антона,
Ужо выспелі антоны.
Імі пахне тэлеграма
Мы яе чытаем з мамай:
"Для выдатніка Антона
Ёсць выдатныя антоны".

Алесь Пісьмянкоў

БЕЛАРУСКАЯ БУЛЬБА

Бульбу варацъ,
Бульбу смажаць,
Бульба наша –
Любата.
З беларускай бульбы
Стравы –
Смаката.

Авяр'ян Дзеружынскі

ВОСЕНЬ

Адшумела лета
Роснымі лугамі,
Апусцела поле,
Травы адцвілі.
Праплываюць хмары
Нізка над стагамі,
І ляцяць у вырай
З крыкам журавы.
Не сціхае вецер
Над асеннім полем,
Над ракой рыбацкі
Агеньчык патух,
І ляціць паволі
Ад старой таполі,
Кружыцца над лугам
Белы-белы пух.

На рабіне скачуць
Шустрыя сініцы,
Пад даждом намоклі
Клёны і дубы.
Налілася сокам
Спелыя брусніцы,
І абапал сцежак
Выраслі грыбы.
Заліваюць пчолы
Чыстым мёдам соты,
І да кожнай хаты
Нашага сяла
З дружнаю работай,
З добрым умалотам,
Выспеўшы на сонцы,
Восень надышла.

Сяргей Грахоўскі.

ВЕРАСЕНЬ

Месяц Верасень багаты – у яго залатыя шаты. Ходзіць ён па зямлі і дорыць ёй свае багацці.

Зайшоў Верасень у сады цяністыя, атрос ігрушы залацістыя. Асыпаў з яблынь духмяныя антонаўкі, чырвоныя крамяныя малінаўкі, захінуў туманамі слівы сінія...

Выйшаў у поле, наставіў мяхоў бульбы, на лузе склаў у копы траву і падаўся ў лес.

Ідзе верасень лесам, прыбірае дрэвы ў дарагія ўборы: бярозінку – у золата, асіну – чырвань; на дубы навесіў медны ўбор. Не забыўся і пра каліну ды рабіну, прыхарашыў іх пацеркамі чырвонымі. Пад пянечкі ды пад кусточкі пасадзіў грыбочкі... Азірнуўся Верасень, паглядзеў навокал: гарыць-палае асенні лес! Вось толькі ўнізе трава сухая і пажоўклая. Няма красак, адцвілі за лета.

Страсянуў Веравсень з дрэў буйную расу – і дзіва! Упалі да камлёў зялёных сосен ды залатых бяроз драбнюткія званочкі! Зацвілі верасы!

Загулі, зазванілі званочкі! Клічуць дзяцей у школу.

Багаты месяц Верасень, багаты! Ён падараваў зямлі пышныя шаты. Насыпаў поўныя засекі збожжа. Адзеў у золата лясы і расквеціў верасы.

Таму і завуць яго Верасень.

Клаўдзія Каліна.

ПАВУЧОК

Павучок – ткач – ткачок
Сеў на тоненькі сучок.
Павуцінне сваё праў

І на голлейку снаваў.
Нітку да ніткі –
Камарам на світкі.

Ларыса Геніюш.

Верасень

Давайце спяваць па-беларуску

Па дарозе з Вільні на Полацак

Музыка Міколы ЯЦКОВА *Словы Леры СОМ*

По дарозе з Вільні на Полацак
Уцякаем ад навальніцы,
Нам маланкі б'юць наўздагонку
Нам грамы раздзіраюць вушы.

По дарозе з Вільні на Полоцак,
Са сталіцы і да сталіцы
Мкнуцца нашыя абалонкі,
Ненайдзены прытулак душаў.

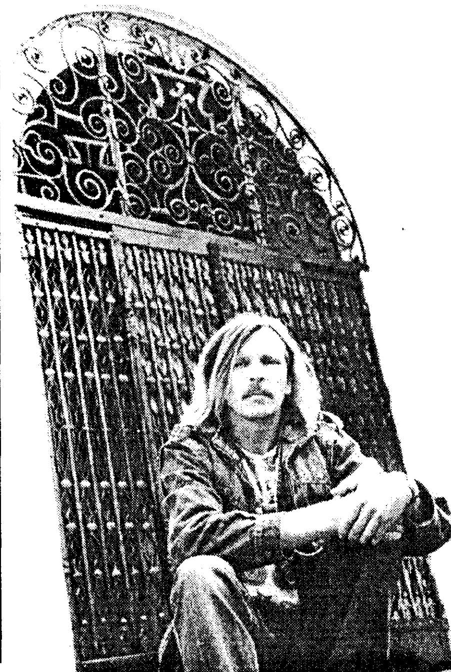
По дарозе з Вільні на Полацак
Шаты дрэваў, крыжы і дахі,
Часткі вечнага краявіду,
Непаўторныя і ў падобным.

По дарозе з Вільні на Полацак
Адыходзяць начныя жахі,
Тыя, што прагнаюць дзідай
Розум хіжы і самаробны.

По дарозе з Вільні на Полацак
Назаўсёды імчацца дадзена.
Можа, нехта за нас памоліцца,
Да дзівацкіх учынкаў схілены.

І дарога з Вільні на Полацак –
Вось адзінае, што не скрадзена.
Нам не трапіць ніколі ў Полацак,
Нам ніколі не ўбачыць Вільню.

Стальныя карункі

Натхнёна куе метал гарадзенец Юрась Мацко (на здымку). Адна з апошніх яго работ - рэстаўрацыя брамы Фарнага касцёла ў Горадні - помніка архітэктуры XVIII - XIX стагоддзя.

Фота Генадзя Сямёнава, Аляксандра Талочкі, БелТА.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік: ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі: № 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў: 231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida'l.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Лілея Сазанавец, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 20. 09. 99 г.
Наклад 3500 асобнікаў. Замова № 2598
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 60 000 руб., 3 мес.- 180 000 руб.
Кошт у розніцу: 15 000 руб.